

ŠVIETSA

Powell A. J. 19
6117 So. Tripp Ave.
Chicago, Ill. 60629

NO. 1 SAUSIS – VASARIS – KOVAS 1980

Juozo Mikėno skulptūra TAIKA

Rec. 5-23-80

ŠVIESA

The *Light*

Prenumeratos kaina. metams \$1.00
Pavienis numeris 25 c.

Politikos, Mokslo, Meno ir Literatūros
Trimėnesinis žurnalas

Leidžia Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija,
102-02 Liberty Ave., Ozone Park, N. Y. 11417

Entered as second class matter at the Post Office at Jamaica, New York, under the Act of March 3, 1879

Redaktorius Antanas Bimba

NO. 1 SAUSIS – VASARIS – KOVAS [JANUARY – FEBRUARY – MARCH] 1980 XXXXVIII

TURINYS

Lietuva mūsų amžiuje. V. Bovinas	3
Gyvenimas literatūrai ir mokslui. Bronius Raguotis.....	6
Nebijok. Algirda Karaliūtė. Eilėraštis	7
Didžiojo kovotojo Tomas Mooney atminimui. B. Vosylis	8
Prakeikiu karus. Jonas Graičiūnas. Eilėraštis.....	11
"Ko liūdi, berželi?" autoriaus šimtmečiui. Gediminas Klimas	12
Kuklus kultūros puoselėtojas. Vl. Balkevičius	14
Tarybų Lietuvos moterys. Birutė Boreišienė.....	15
Degėsių meilė. Vacys Reimeris. Eilėraštis	16
Taurus kovotojas už partiją ir liaudį. A. Palonietis.....	17
Falsifikavimas—pagrindinis klerikalizmo ginklas. J. Mačiulis.....	19
Kovinga giesmė. Paulius Drevinis. Eilėraštis	20
Valandėlė su Donelaičiu. Paulius Drevinis. Eilėraštis.....	20
Vietovardžių kilmė. Kęstutis Balčiūnas	21
Anglies kasyklų prietemoje siekė dvasios šviesos. Vytautas Kazakevičius	24
Skambink pavasario varpais. Eugenijus Matuzevičius. Eilėraštis.....	25

LIETUVA MŪSŲ AMŽIUJE

V. BOVINAS

Kai išeivijoje mūsų amžininkų eilės retėja, o metų našta didėja, pradėti galvoti ir apie tai, kas praėjo, kokiais idėjiniais keliais buvo eita ir veikta. Prisimeni ir tai, ką radome ir ką palikome savoje tėvynėje Lietuvoje. Kurie gimėme, augome ir gyvenome savoje tėvynėje iki 1911-12 metų, tai daugeliui mūsų Lietuvoje neteko vartyti bei skaityti lietuvišką laikraštį, žurnalą, knygą. Tamsioje Lietuvoje maldaknygė darbo žmogui buvo visa "apšvieta".

Tačiau daugelis mūsų emigracijoje įsijungėme į judėjimą kovai už gyvenimą ir gražias, daug žmonijai žadančias socializmo idėjas. Tai kaip dabar nesidžiaugsi Spalio revoliucijos idealais, kurių dėka, socializmas šiandien jau yra graži tikrovė. Šiandien iš Tarybų Lietuvos ir emigracijoje mus pasiekia laikraščiai "Tiesa", "Gimtas kraštas", "Literatūra ir menas", žurnalai "Pergalė", "Kultūros barai", "Mokslas ir gyvenimas", knygos ir kita lietuviška spauda. Vadinasi, socializmo sąlygose Tarybų Lietuvoje suklestėjo mokslas, pramonė, ekonomika, kultūra, literatūra ir menas. Išaugo profesinės sąjungos, meninė saviveikla. Net ir rašytojai turi savo sąjungą, kurioje veikia 167 literatai. Jų tarpe 58 rašo poezijos kūrinius, kiti dalyvauja prozos, dramaturgijos bei kritikos kūryboje.

Šiandien Tarybų Lietuvoje darbo žmogus gyvena jau socializmo sąlygose, kur nėra ekonominių krizių, nedarbo. Socializmo sistemoje kiekvienas pilietis nemokamai gauna mokslą, medicininį aptarnavimą, senatvėje pensiją. O negalima nepastebėti, kad tie didžiuliai laimėjimai buvo pasiekti labai trumpu istorijos laikotarpiu. Socializmas Lietuvoje pilnai ir laisvai pradėjo kūrybinį darbą tik po hitlerinio karo, 1945 metais. Kai socialistinė santvarka atėjo, Lietuva buvo katalikiška, buržuazinė, reikėjo nusavinti žemvaldžius, bankierius ir pramonės savininkus. Vyko klasinė kova. Tad visai nenuostabu, kad ir dabartinėje Tarybų Lietuvoje vyksta ideologinis žmogaus auklėjimas. Grožinė literatūra, poezija turi atlikti svarbias socialistinės ideologijos užduotis.

Rašytojų Sąjungos suvažiavime Alfonsas Bieliauskas literatūros ir meno paskirtį sekamai apibrėžė: "Visa mūsų literatūros raida rodo, kad ji yra aktyvus istorijos vyksmo,

žmogaus dvasinės ir fizinės veiklos rezultatas ir kad teturi tiek išliekamos istorinės bei estetinės vertės, kiek savo visuma ir paskirais kūriniais teisingai, raiškiai ir giliai atspindi savo epochą" ("Pergalė", 1976, Nr. 3).

Ypatingai dabartiniu laiku Tarybų Sąjungoje ir Lietuvoje skiriama daug dėmesio ideologiniam žmogaus auklėjimui. M. Suslovas tuo reikalu pabrėžia: "Ugdyti naują žmogų kaip kūrybinę, dvasiškai turtingą, harmoningai išsivysčiusią asmenybę—toks mūsų programinis tikslas". O tai reiškia, kad tas "ugdymas yra glaudžiai susijęs su visų ūkinių, socialinių ir politinių problemų kompleksu" ("Tiesa", 1979, spalio 17).

Ideologinė polemika į literatūrą ateina visokiais keliais ir iš kapitalistinio pasaulio. Tai tiksliai pastebi ir V. Afonajevus. Jis rašo: "Dabartinėje epochoje greta socialistinės egzistuoja kapitalistinė visuomenė. Suprantama, kad į socialistinį pasaulį skverbiasi jam svetimos buržuazinės idėjos, juo labiau, kad buržuazinio pasaulio politikai ir ideologai, naudodami visokias priemones, mėgina daryti poveikį mūsų žmonių sąmonei, atgaivinti joje buržuazinius prietarus ir įpročius" ("Tiesa", 1978, lapkričio 3).

Vadinasi, ir socialistinėje santvarkoje dar atsiranda literatūros kūrinių ir kritikos straipsnių, kuriuose prasilenkiama su socialistine pasaulėžiūra. Ypatingai poezijoje, kuria lengviau gali puoštis jauni poetai. Teisingai P. Griškevičius pastebi: "Vis dėlto, kalbėdami apie lietuvių tarybinės poezijos išaugimą, negalime apeiti ir silpnusių jos pusių. Nerimą kelia kai kurių poetų polinkis į abstraktų humanizmą, nihilistines nuotaikas, puikavimąsi tuo—kas paprastai vadinama profesionalumu" ("Literatūra ir menas", 1979, Nr. 22).

Žinoma, prieš visokias abstrakcijas ir svetimias ideologijas veikia ir literatūros kritika. Tai aiškiai pabrėžia Lietuvos KP CK pareiškimas. Jame skaitome: "Kritikos pareiga principaliai kovoti už socialiai reikšmingus kūrinius, auklėjančius darbo žmones komunistinio idėjiškumo, internacionalinio ir tarybinio patriotizmo dvasia, teigiančius moralinį tvirtumą, grožį. Vertinant istorinės tematiko kūrinius būtina vadovautis aiškiais klasinėmis pozicijomis" ("Literatūra ir menas", 1978, Nr. 28).

Kai kurių literatūros kritikų straipsniai sukelia nepasitenkinimą tarpe skaitytojų. Jaunas kritikas Valentinas Sventickas guodžiasi, kad skaitytojai šaltai žiūri į meno kūrėjus. Taip prasideda polemika tarp kritiko ir skaitytojo. Jis rašo:

“Ar mūsų neveikia vienas būtinių meninės kūrybos aspektas? Kiekvienas tiki, kad kalti metalą, arti lauką yra darbas. Bet dar ne vienam atrodo, kad drūtas vyras, sėdėdamas su plunksna prie popierio, beveik poilsiauja arba krečia juokus. Pusiau rimtai pagalvoja—o iš jo išeitų nieko sau kalvis”. Tad kritikas aiškina: “Per neilgą mūsų literatūros gyvenimo laiką dar nespėjo pakankamai įsitvirtinti supratimas, kad minties, jausmo ir žodžio darbas yra darbas, vertas ne mistifikavimo, atlaides paplekšnojimo per petį, o paprasčiausios pagarbos”. Kritikas pajunta ir tokių priekaištų: “Varykit, vyrai, varykit, visai nieko išeina, laisvalaikiu bus ką paskaityti”. Ir štai kritiko išvada: “O visai aišku, kad tokia kontekste pasakymas: mums meno reikia kaip duonos, tėra tik patogi metafora” (“Literatūra ir menas”, 1978, Nr. 30).

Taigi, žodžiai “nieko išeina”, šiame kontekste, ne neigimas poetinės kūrybos, o skaitytojų protestas prieš tuščiaidurią eilėdarą. Supratimas, kad darbo žmogui reikia literatūros, meno—ne dingo. Tačiau žodis “laisvalaikiu” yra teisingas, nes darbo žmogus skaito poeziją, klauso koncerto, eina į teatrą—tik nuo duonpelnio darbo atliekamu laiku. Taip ir su ta “metafora”—meno kūrybos lyginimu su duona. Tikroviškai kalbant: gražu ir gera, kad ruošiami “Poezijos Pavasariai” jau tapo Tarybų Lietuvoje tradicija. Bet darykime ir tokį palyginimą: Be poezijos pavasarių žmogus dar gali gyventi, bet **be pavasario sėjos darbo—ne!** Teisingai Alf. Bieliauskas akcentavo: “šalia žodžio ŽMOGUS aukso raidėmis nukaltas žodis DARBAS”. Taip, be darbo jokia žmonių visuomenė negali egzistuoti. Be žmogaus ir jo darbo—nėra nei meno.

Tame pat straipsnyje kritikas cituoja vieną kitą strofą iš eilėraščių, kuriuose nėra jokios socialinės bei ideologinės prasmės. Pavyzdžiui galime panaudoti cituotą jaunojo A. Jonyno eilėraštį. Jis skamba (dar ir be skirybos ženklų):

Girtas mėnuo
ruošia mirtiną vyną
girtos žvaigždės

jį pila į aukštas taures
ir skurdus
mūsų pobūvis tęsiasi

Tiek ir yra to eilėraščio. Kritikas nesuranda nė universalių sąvokų jo įteisinimui. Aptarime 1978 metų meninės kūrybos derlių, G. Zimanas pasakė: “Manyčiau, kad kovingas kritiko požiūris nepakenktų ir dabartinei literatūrai. Ypač mūsų jaunųjų poezijai, kurioje yra nemaža to, ką Gorkis vadino “varlių kvarksėjimu”. Galite perskaityti toms šitų eilėraščių, bet nerasite žodžio “komunizmas”, “partija”, “tėvynė” (“Literatūra ir menas”, 1979, Nr. 6).

Kaip kam Zimano žodžiai dar kelia nerimą. Bet šiandieniniam pasaulyje žodžiai “komunizmas”, “partija”—visai pasaulio žmonijai rodo kelią į gražesnę gyvenimą, šaukia į kovą prieš katastrofiško branduolinio karo pavojų.

Su skaitytojais plačiau polemizuoja literatūros kritikas Vitas Areška. Savo straipsnį jis pradeda: “šiandienei lyrikai kartais priekaištaujama, jog ji miglotai išreiškia savo santykį su tikrove, pernelyg dažnai pasiduoda improvizaciniams apmąstymams. Išskeldama įvairius prieštaravimus, ji provokuoja polemiką, o tvirtesnės, atviresnės tiesos tartum vengia, atskirais atvejais pasirenka nedalyvavimo poziciją”.

Vadinasi, skaitytojai reikalauja tikroviškumo ir poezijoje. Kritikas cituoja: “Kur dingo socialistinis realizmas—taip prasideda vienas iš redakcijos gautų skaitytojų laiškų. Jame skundžiamasi, kad daugelis dabartinių eilėraščių nejaudina, nesukelia gilesnių išgyvenimų, o pavaizduotas žmogus atrodo atitrūkęs nuo gyvenimo, tolimas, įsiterpęs tarp žemės ir kosmoso” (“Literatūra ir menas”, 1978, Nr. 14).

Skaitytojai, kurie rašo tokius laiškus, matyt, vaduojasi socialistinės pasaulėžiūros principais. Tačiau kritikas toliau tęsia polemiką su skaitytoju. Jis rašo: “Kritiškai galvodamas apie poetinę kūrybą, skaitytojas privalo kritiškai vertinti ir savo emocijų jautrumą bei kultūrinį pasiruošimą”. Iš skaitytojo kritikas reikalauja: “Nuoširdžiai prisipažinti “aš nesuprantu” nėra gėdinga”.

Apie tą “nesuprantu” gal reikėtų kaltinti ne skaitytoją, o patį poetą. Pasaulinio garso rašytojas Levas Tolstojus meno pažinimo klausimu rašė: “Mes įpratome prie teiginio, o tuo tarpu sakyti, kad meno kūrinys geras, bet nesuprantamas, yra tas pats, kaip sakyti apie kokį patiekalą, kad jis skanus, bet žmonės

negali jo valgyti. Žmonės gali nemylėti supuvusio sūrio, pašvinkusių jerubių ir panašių valgių, kuriuos vertina iškrypusio skonio gastronomai, bet duona, vaisiai geri tada, kai jie patinka žmonėms. Taip ir menė: Iškrypęs menas gali būt žmonėms nesuprantamas, bet geras menas visada suprantamas visiems žmonėms" ("Literatūra ir menas", 1978, Nr. 36).

Apie meno ir poezijos visuomeninę funkciją kritikas Areška duoda sekamą teoriją: "Prie ko beprisiliestų poetinis žodis—jis visada bus vertinantis žodis". Žinoma, kritikas nepasako, kaip ir ką tas žodis vertina. Štai ir ta vertinimo teorija: "Kalbant apie vertinamąjį aspektą, reikėtų prisiminti vieną specifinį lyrikos bruožą. Jos magistralinė linija yra ne neigiamas vertinimas—ne satyra, groteskas, ironija, o aukštų žmogaus idealų ir kilnių gyvenimiškų vertybių estetinis vertinimas". Kaip matome, jau turime ir "magistralinę liniją" lyrikoje.

Deja, lyrika iš dangaus nenukrinta, pati sau neegzistuoja. Žmogus, kaip socialinės visuomenės pilietis, veikėjas—yra kūrėjas ir valdovas ne tik lyrikos, bet ir kito meno. Vadinasi, ne nuo "magistralinės linijos", o nuo poeto ideologinio įsitikinimo priklauso tai, ką jo lyrika teigia ar neigia. Čia geru pavyzdžiu gali būti ir žymus Tarybų Lietuvos poetas E. Mieželaitis, kuris poetinį žodį sekamai vertina:

Man žodis—ne kapų paminklas,
Ne memorialinė lenta,
Man žodis—tai
Pirmiausia ginklas,
Kaip kariui fronte granata.

Literatūra, tegu ji bus proza, poezija, lyrika—tarnauja žmonių bendravimui. Sakysime, kiekviename eilėraštyje, nepaisant kokių vardu jis bus vadinamas, kokia forma rašytas—jo turinį sudaro žodžiai, mintis, idėja. Irena Slavinskaitė, moksliniame straipsnyje rašė: "Beveik visos lingvistinės koncepcijos traktuoja literatūros kūrinį pirmiausia kaip kalbos faktą, kaip kalbinį komunikatą, turintį specifinę estetinę funkciją" ("Pergalė", 1976, Nr. 7).

Vadinasi, kiekvienas poeto eilėraštis, publikuojamas laikraštyje ar knygoje, yra poeto komunikatas (kalba, pranešimas) skaitytojui, visuomenei. Tad ir skaitytojas pirmiausia reaguoja į tai, ką poetas jam sako savo kūrinyje. Jeigu tas eilėraštis skaitytojui nesuprantamas, tai jame nėra ir meninės vertės. Tai įrodo ir kritika, kuri nagrinėja vadinamus abstrakčius bei filosofinius eilėraščius.

Skaitytojo neįtikina ir sekamas poezijos aiškinimas: "Lyrika veržiasi vis į sudėtingesnius vidinio gyvenimo sluoksnius, smelkiasi į sąmonės, praregėjimo, savistabos procesus, stengiasi sugauti sielos judesius, sugauti ne tik tai, kas bendra visiems, bet ir tai, kas nepakartojama".

Kaip matome, lyrika visur "veržiasi", "smelkiasi" ir "gaudo sielos judesius", bet tai nieko nepasako apie tos lyrikos turinį, jos idėjinę vertę. Tai ne be reikalo poetas A. Churginas kritikų pasitarime pastebėjo, kad literatūros kritikoje dar per daug "esama puošnių frazių, pseudointelektualaus tuščiažodžiavimo" ("Literatūra ir menas", 1979, Nr. 12).

Ir sekamas kritiko aiškinimas nėra įtikinamas. Jis rašo, jog "Eilėraštyje pasaulis ne tik pažįstamas ir vertinamas, bet ir išgyvenamas katarsis—sielos apvalymas, išlaisvinimas iš susikaupusių prieštaravimų, abejonių".

Bet tai tik kritiko galvosena. Jokio rašyto eilėraščio bei jo autoriaus kritikas nekommentuoja. Eilėraščio turinį, kas jame "vertinama" ar "išgyvenama", sukuria poetas, o ne kritikas. Taip ir iš Aristotelio skolintas žodis "katarsis"—nieko gero neduoda.

Ir dar daugiau neaiškumų. Skaitome: "Pažinimo atžvilgiu savotiškai priartėjame prie "transcendentinės" būties ribų, tiksliau sakant, dar nesamos, nerealizuotos, bet potencialiai galimos būties; jai kuriami poetiniai ženklai ir simboliai". Žinoma, ta "poetinė būtis", tai kritiko priartėjimas prie Kanto transcendentinės (idealisticinės) filosofijos, kuri nepripažįsta objektyvaus pasaulio pažinimo".

Suprantama, minėti nukrypimai neliečia visos Tarybų Lietuvos literatūros ir jos kritikos. Grožinės literatūros ir jos kritikos uždavinius aiškiai pabrėžė Rašytojų suvažiavimas. Idėjinę literatūros kryptį A. Barkauskas sekamai akcentavo: "Griežtai atmesti buržuazinius išvedžiojimus, komunistai tvirtai teigia istoriškai sąlygotą menininko priklausomybę nuo visuomenės, betarpišką meno ryšį su politiniais tos visuomenės idealais, jos idologija ir morale".

Taip ir dabartiniu laiku ideologinė kryptis literatūroje ir visuomenėje aktyviai puoselėjama. Sekamai tuo reikalu komentuoja E. Meškauskas: "Viso ideologinio darbo svarbiausias tikslas yra pasiekti, kad socialistinė ideologija taptų visos visuomenės narių vidiniu įsitikinimu. Šiaip turėtų suprasti savo ideologinius tikslus ir literatūros bei meno kritikai" ("Literatūra ir menas", 1979, Nr. 6).

K. KORSAKO 70-MEČIUI

GYVENIMAS LITERATŪRAI IR MOKSLUI

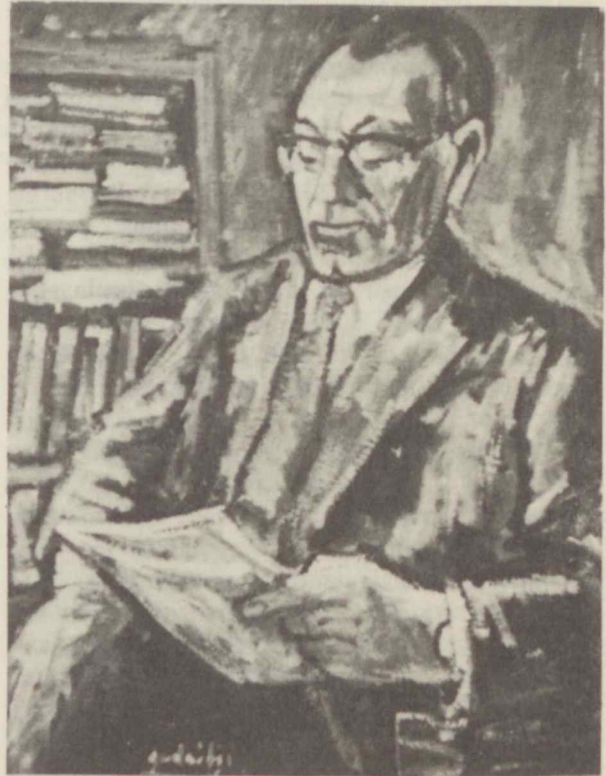
BRONIUS RAGUOTIS

Sunku trumpu žodžiu ir aprėpti, ir apibūdinti įžymiojo jubilato gyvenimą ir kūrybą. Juk įpusėjo jau šešta dešimtis, kai akademikas Kostas Korsakas veikia ir darbuojasi mūsų literatūroje ir kultūroje. Kokie tai sukūringi, lemtingi, sudėtingi ir dideli laikai, tekę gyventi sukaktuvininkui!

Jie suformavo ir išugdė lietuvių literatūrai ir mokslui įžymią asmenybę, kurios gyvenimas ir talentas nuo ankstyvos jaunystės atiduotas jų labui ir interesams. Tik jubilato sukurtų, parašytų, redaguotų veikalų ir darbų sąrašas sudarytų kone visas šio žodžio eilutes. Tokia gili ir plati, įvairialypė ir kartu sutelkta, sakytume, organizuota jo kūryba ir veikla, padariusi ir daranti įtaką literatūrai ir laikui.

Kur prisilietė jo talentas, didžiulis intelektas ir erudicija, ten išpausti gilūs rėžiai ir išvartytos plačios vagos. Tokia lemtis teko mūsų literatūros kritikai ir mokslui, poezijai ir apskritai lietuviškajai kultūrai, turinčiai šią asmenybę, kurios reikšmė su metais ir laiko perspektyva vis didėja ir auga.

Kostas Korsakas galbūt bent mums, ypač pokario kartos literatams, pirmiausia yra literatūros kritikas, dar buržuazijos valdymo metais iškilęs į autoritetinę pažangiosios, esme marksistinės estetinės minties figūrą. "Dirbdamas kritikos žanre,—sakėsi jubilatas,—aš stengiausi atiduoti jam visą savo širdį, visus savo polėkius". Perfrazuodami vieną mintį, galėtume pasakyti, kad pokario kritikos jaunoji karta bus "išridėjusi" iš Kosto Korsako kritikos. Greta Bielinskio ir Dobroliubovo, Plechanovo, Lunačarskio ir Gorkio, mes itin jautėme stiprią K. Korsako kritikos trauką ir

Akad. K. Korsako portretas. Dail. A. Gudaitis

pavyzdį. Jo kritikos rimtai veikė priešakinę idėjinę ir estetinę mintimi, publicistine aistra ir temperamentu, gilia erudicija ir suinteresuota analize. Šia prasme bent daugelis iš mūsų didžiuojamės esą jubilato mokiniai.

Tad K. Korsako kritikos poveikis buvo svarbus ir reikšmingas ne tik anų laikų literatūros ir visuomenės gyvenimui. Jis vaisingas ir tarybinei lietuvių kritikai, kaip gyva tradicija, perimta ir tęsiama. Ir nors kito kiti poreikiai, interesai ir rūpesčiai nebeleido jubilatui atsidėti literatūros kritikai, jo rečiau nepasirodė šios srities darbai (studija apie A. Vienuolio "Puodžiūnkiemį", iš dalies "Literatūrų draugystė" ir kt.) buvo ir liko pažymėtinais literatūros reiškiniiais, ne dienai rašyti, o veiksmingai įsiterpę į dabarties tarybinės literatūros procesą.

Jau ketvirta dešimtis akad. K. Korsakas pagrindines jėgas atiduoda literatūros mokslui ir istorijai. Su jo vardu ir darbais betarpiškai ir neatidomai susijusi visa to laiko ir šiandienos mūsų literatūros, mokslo, kitų filologijos mokslų raida, reikšmingi jų pasiekimai ir tolesnė plėtotė. Nesuklysimė pasakę, kad jubilatas, ilgus metus vadovaudamas Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Lietuvių kalbos ir literatū-

ros institutui, padėjo tvirtus mūsų literatūros mokslo pagrindus, dargi, sakytume, sukūrė savišką jo mokyklą.

Siame institute sutelktos ir išugdytos talentingos literatūros, kalbos, tautosakos mokslininkų jėgos. Daugelis iš jų yra akad. K. Korsako mokiniai. Jo paties plunksnai priklausė dešimtys reikšmingų lietuvių literatūros ir kultūros palikimo tyrinėjimų ir kitų literatūros istorijos darbų—skvarbių marksistiniu požiūriu, brandžių moksline analize ir problematiškumu.

Daug draminių intelekto, erudicijos, talento ir sveikatos jėgų jubiliasas auksuoja mokslo leidinių redagavimui. Nebijome pasakyti to žodžio—auksuoja, nes iš tiesų šiame jo darbe yra daug tauraus atsižadėjimo. Vardan bendrųjų mūsų literatūros ir kultūros interesų ir garbės jubiliatui tenka atsižadėti savo individualios kūrybos ir raštų. Ne metams kitiems, o dešimtmečiams tenka savo kūrybos interesus ir poreikius aukoti bendram mūsų mokslo labui. Kaip vyr. redaktorius akad. K. Korsakas yra vadovavęs, galima sakyti, visiems stambiausiems mūsų literatūros, kalbos, tautosakos mokslo veikalams ir leidiniams, kuriais pagrįstai didžiuojamės ir kurie sudaro mūsų kultūros garbę ir garsą.

Pakanka nurodyti kad ir tokius leidinius, kaip akademinė "Lietuvių literatūros istorija" (penkiatomis), tęstinis "Literatūra ir kalba" (15 tomų), "Lietuvių literatūros kritikos" dvitomė chrestomatija, pagaliau "Lituanistinės bibliotekos" serija (20 tomų) ir kt. Čia nesuminėti kitų sričių (kalbos, tautosakos) darbai, redaguoti ir vadovauti akad. K. Korsako. Bet užtenka ir čia pažymėti, kad įsivaizduotume jubiliaso—mokslininko ir redaktoriaus darbų apimtį ir užmojus.

Ar reikia tad sakyti, kad tokie darbai literatūros ir mokslo bendriesiems interesams, ne ką tepalieka laiko ir jėgų grožinei kūrybai ir galbūt visų pirma poezijai, su kuria K. Korsakas pradėjo savo kelią į literatūrą. Tačiau nežiūrint nei į ką, jubiliasas ištikimas poezijos mūzai. Jo poetinis talentas, taip raiškiai atgijęs ir švystelėjęs Didžiojo Tėvynės karo metais, ir garbingo amžiaus sulaukus tebelieka vaisingas, vis giliau ir atidžiau sukauptas ties gyvenimo, žmogaus ir jo likimo prasmėmis. Nenurimstantis jubiliaso potraukis poezijai atsiveria ir jo vertimuose, daugiausia iš latvių literatūros, iš didžiojo Rainio ir kitų.

Vertimai—dar vienas akad. K. Korsako

veiklos baras, susijęs, beje, su jo—kritiko ir mokslininko—internacionaliniais interesais. "Literatūrų draugystė"—taip prasmingai pavadinta viena jo kritikos ir mokslo studijų knyga.

Tie patriotiniai-internacionaliniai rašytojo ir mokslininko interesai atsispindi ir jubiliaso ryšiuose su užsienio lietuvių literatūra ir kultūra. Jis ne sykį yra pagarbiai ir šiltai atsiliepęs apie JAV pažangiųjų lietuvių kultūros palikimą ir veiklą. Štai pažymint LLD 60-metį Vilniaus V. Kapsuko universitete akad. K. Korsakas aukštai įvertino šios draugijos ir "Šviesos" žurnalo paramą tarybiniais lietuvių rašytojams Didžiojo Tėvynės karo metais. Tuo laiku (1943-44) LLD išleido ir K. Korsako kūrybos bei jo redaguotų raštų.

Siame žodyje, žinoma, likosi kai kas neaprepta ir nepasakyta. Kad ir apie jubiliaso mokslinę-organizacinę veiklą įvairiose visasąjunginėse ir tarptautinėse mokslo įstaigose ir organizacijose, kurių vadovu ar nariu yra akad. K. Korsakas. Bet tebus bent šios surašytos eilutės kukli padėka jubiliatui už jo didelius darbus literatūrai ir mokslui, sveikinimas ir linkėjimas dar ilgai būti gyvenime ir literatūroje.

Nebijok

Nebijok medžio pavėsio,—
Pavėsyje tu pailsėsi.

Nebijok lietaus lašų,—
Jie pagirdo ištroškusią žemę.

Nebijok stipresnio vėjo,—
Jis sudrums spengiančią tylą.

Nebijok sraunios upės, tėkmės,—
Ji padės tau pereit vandenyną.

Nebijok tiesos žodžio,—
Jis nutrina melo dulkes.

Nebijok nakties juodumo,—
Nes šešėliai joje pasiklysta.

Nebijok širdies balso,—
Nes širdis tik tiesą sakyti tegali.

Nebijok ŽMOGAUS vardo,—
Nes išrašomas jis tik aukso raidėmis.

Algirda Karaliūtė

Didžiojo kovotojo Tomas Mooney atminimui

B. VOSYLIUS

Amerikos darbininkų klasė rūpestingai ir pagarbiai saugo praeities kovų tradicijas, geriausiųjų savo sūnų ir dukterų atminimą, jų pasiaukojamo, didvyriško gyvenimo idealus ir grožį. Tokią šviesią atmintį yra palikęs Thomas Mooney (1882-1942) ir jo likimo draugai.

Su jų vardu siejasi ir garbingi JAV pažangiųjų lietuvių istorijos puslapiai, kuriuos kiek praversime, pasakodami apie T. Mooney.

Didvyriškas ir tragiškas jo gyvenimas patraukia šalių istorikų, ir publicistų dėmesį. Šiuokart norime pristatyti tarybinio rusų mokslininko V. Malkovo monografiją "Tomas-Munis—San Quentino kalinys", išėjusią Maskvoje rusų kalba. Remdamiesi šios knygos medžiaga, taip pat JAV pažangiųjų lietuvių autorių raštais, mėginsime glaustai atgaivinti jau palyginti seną, bet visada aktualią T. Mooney gyvenimo ir likimo istoriją.

San Francisco, 1916 m. liepos 22 d.

... Ėjo 1916 metų antroji pusė. JAV valdantieji sluoksniai ir monopolijos karštligiškai stūmė šalį į pasaulinio karo sukūrį. Jų iniciatyva San Francisce tų metų liepos 22 d. buvo surengta didžiulė demonstracija, turėjusi parodyti, kad šalis nusiteikusi "patriotiškai" ir pasiruošusi stoti į karą. Šio vadinamo "parengties parado" metu Stiuart gatvės ir Market gatvės sankryžoje, manifestacijos žiūrovų tarpe, sprogo bomba. Nuo sprogimo žuvo 9 žmonės, daugiau kaip 40 sužalota.

Tragedija San Francisce sukrėtė visą Kaliforniją. Nekaltos aukos šaukėsi keršto. Skausmo ir baimės įkaitinta atmosfera tuoj pat pasinaudojo vietos valdžios ir kitos reakcinės jėgos. Joms atsirado paranki proga smūgi karą priešininkams, apskritai augančiam darbininkų judėjimui. Tragiškas įvykis buvo pretekstas pradėti akciją prieš tuos, kurie nepritarė karo kvaituliui, kovojo už darbininkų teises. Jie buvo apšaukti anarchistais ir maištininkais: tai ne kartą taikytas šmeižto būdas.

Pakilęs Damoklo kardas krito ant San Francisco darbininkų veikėjų galvos. Netrukus buvo areštuoti unijų aktyvistai—T. Mooney, jo žmona R. Mooney, V. Billings ir dar du. Nuo to momento prasidėjo ilgiausias Amerikos istori-

joje politinis procesas, trukęs kone ketvirtį amžiaus. "Ištisas Amerikos istorijos laikotarpis tarp 1916 ir 1924 m.—rašė "New York Times",—glaudžių glaudžiausiai papsipina su T. Mooney byla".

Į ką buvo smogta

T. Mooney ir jo draugai, kaip keršto aukos, buvo pasirinkti neatsitiktinai. Kalifornijos buržuazija, monopolijų savininkai, kitos reakcinės jėgos žinojo į ką smogti.

T. Mooney jau iki lemtingos jo gyvenimo 1916 m. liepos 22-osios buvo žymi Kalifornijos darbininkų judėjimo kairiojo sparno figūra. Autoritetą darbininkų masėse jis nusipelnė aktyvia, kompromisų nepripažįstančia kova už darbininkų teises.

Indianos v. angliakasio airio sūnus T. Mooney (g. 1882 m.) nuo pat mažens patyrė sunkią dalią. Keturiolikos metų jis jau pradėjo darbininko kelią. Ieškodamas pragyvenimo ir teisybės, T. Mooney išvažinėjo Ameriką, dirbo visur ir visokią darbą. Kansaso ir Dakotos valstijose jis tiesė kelius ir dirbo žemės ūkio farmose; Connecticut, New Yorko valstijų miestuose buvo mašinų, vagonų statybos ir kitų fabričių darbininkas. Niekada nelenkė išdidžios proletaro galvos prieš darbdavį ir engėją.

T. Mooney pasaulėžiūrą ir politinę veiklą ypač reiškiai paveikė jo susilietimas su JAV socialistiniu judėjimu XX a. pradžioje ir kelionė į Europą. 1906-1908 m. jis aplankė daug Vakarų Europos šalių, ten susipažino su revoliuciniu judėjimu, čionykštėmis darbininkų gyvenimo sąlygomis ir problemomis.

Grįžęs į JAV 1908 m. T. Mooney labai energingai įsijungė į savo gimtosios šalies Socialistų partijos veiklą, suartėjo su E. Debsu, kitais žymiais revoliucionieriais. "Absoliučiai doras ir pasitikėjimo vertas žmogus, kupinas energijos ir aukštų siekimų..."—taip E. Debsas apibūdino T. Mooney, pabrėždamas jo pasiaukojimą darbininkų klasės interesams.

Apie 1910-1911 m. T. Mooney tampa vienas iš kovingiausių Kalifornijos valstijos socialistų kairiojo sparno veikėjų. Jis labai energingai darbuojasi unijose, kovoja prieš monopolijų bei

darbdavių agresyviais užmačias, siekiančias išardyti unijas, pakirsti darbininkų vienybę. Jis negailestingas ir unijų viršūnių susitaikstėliškai politikai. T. Mooney dalyvauja streikuose, dėl to 1913 m. pabaigoje areštuojamas, bet vėliau išteisinamas.

Savo pasiaukojama veikla ir pasišventimu darbininkų klasei T. Mooney užsitraukė buržuazijos neapykantą ir kerštą.

Bylos pinklės ir užkulisiai

Unijų revoliucinius aktyvistus, jų tarpe T. Mooney, sekiojo vietos darbdavių pasamdyti agentai ir provokatoriai, laukę tik progos igyvendinti savo kėslams. Bombos sprogimas San Francisce buvo ženklas griebtis represijų.

Jau kitą dieną po tragiško įvykio San Francisco ir kitų Californijos vietų laikraščiai pradėjo šmeižto ir provokacijų kampaniją, šaukdami, jog bombos sprogimas esąs darbininkų judėjimo darbas, visų tų, kurie skelbią klasių kovą.

Po kelių dienų San Francisco valdžia paskelbė ieškanti T. Mooney, kuris tuo laiku buvo išvykęs su žmona už miesto. Komerciniai laikraščiai juodžiausiais tonais aprašinėjo jo gyvenimo kelią, norėdami sukelti aklą neapykantą pasirinktajai aukai.

T. Mooney, sužinojęs apie jo paieškimą, atsiuntė San Francisco policijos šefui telegramą, pranešdamas apie savo atvykimą. Jis rašė: "Mėginimą inkriminuoti man kaltę dėl bombos sprogo aš laikau pasipiktinimą keliančiu pilietinių teisių pažeidimu ir niekšišku darbu".

Siais žodžiais T. Mooney, tarsi nujausdamas, labai taikliai apibūdino savo būsimą bylą ir teismo procesą.

Norėdami susidoroti su T. Mooney ir jo draugais, bylos organizatoriai, ypač prokuroras Fikertas, nepaisė jokių priemonių. Jie iš pat pradžių ignoravo visa tai, kas rodė T. Mooney nekaltumą, kas neatitiko jų sumanymo žiauriai atsiskaityti su jų klasiniu priešininku. Nuslėpti buvo dokumentiniai įrodymai (fotonuotraukos), kurie liudijo, kad T. Mooney su žmona bombos sprogo metu buvo savo namuose ir iš balkono stebėjo demonstraciją.

Prokuroras Fikertas ir kiti bylos organizatoriai, nepaisydami paprasčiausio padorumo, peržengdami bet kokias teisės normas, sufabrikavo T. Mooney bylą. Liudytojais buvo parinkti visuomenės padugnių žmonės arba papirkti kyšiais ir kitais būdais. T. Mooney teismo procesas prasidėjo 1917 m. sausio 3 d.

Su kilpa ant kaklo

Teismas San Franciske nuteisė T. Mooney mirties bausme, kuri turėjo būti įvykdyta 1917 m. gegužės 17 d. Ant ištikimo darbininkų klasės kovotojo buvo užnerta mirties kilpa. Pats T. Mooney didvyriškai sutiko nuosprendį, tvirtai įsitikinęs, kad teisybė ir tiesa turės nugalėti.

E. Debsas, žavėdamasis T. Mooney dvasine stiprybe, 1917 m. balandžio mėn. rašė: "Jis negalvojo apie save. Jis elgėsi taip, kaip turi elgtis žmogus kritišką minutę. T. Mooney areštas yra pasityčiojimas iš pilietinių teisių, jo teismas nuo pradžios iki galo buvo farsas, o nuosprendis-nusikaltimas, toks pasibaisėtinas ir neįtikėtinas, kad Amerikos darbininkai turi sukilti prieš jį . . ."

Ginti T. Mooney stojo Amerikos darbininkai, demokratiniai bei liberaliniai šios šalies sluoksniai. Įžymieji darbininkų klasės veikėjai, tokie kaip Č. Rutenbergas, E. Flynn, J. Reed ir kiti visu balsu demaskavo kapitalistinio teismo machinacijas, jo susidorojimą su T. Mooney ir draugais.

T. Mooney byla ir teismas įgavo ir tarptautinę rezonansą. Didvyriško amerikiečių tautos sūnaus gyvybės gelbėti stojo Rusijos proletariatas. 1917 m. balandžio 22 d., jau po Vasario revoliucijos, įvyko protesto demonstracija Peterburge prie Amerikos atstovybės. Į Rusijos balsą, ginantį T. Mooney, buvo priversti atsizvelgti ir aukščiausieji valdžios pareigūnai. Tuolaikinis JAV prezidentas V. Wilsonas 1917 m. gegužės 11 d. kreipėsi į Californijos gubernatorių, prašydamas sustabdyti kuriam laikui bausmės įvykdymą.

Bet kova už T. Mooney gyvybę tuo nepasibaigė. Darbininkų klasės priešai, nežiūrint nei į ką, nenorėjo paleisti aukos, pasmerktos mirčiai. Pagaliau tik 1918 m. lapkričio 29 d., Californijos gubernatorius mirties bausmę T. Mooney pakeitė kalėjimu iki gyvos galvos. T. Mooney beveik dvejus metus gyveno su kilpa ant kaklo. "Rusijos darbininkų veiksmai 1917 m.—rašė vėliau T. Mooney,—privertė Californijos plėšikų sąjungą sustabdyti budelio ranką." Bet tai buvo ne kovos pabaiga, o tęsinys, trukęs dar du dešimtmečius.

Dvidešimt treji kovos metai

Sitiek laiko prireikė, kad grumtynės už T. Mooney ir jo draugų išlaisvinimą baigtųsi teisybės pergale. Tai buvo dešimtmečiai, kupini sunkios, įtemptos, daug jėgų ir pastangų

pareikalavusios kovos už žmogų, už pilietines teises, už demokratiją. Tai buvo metai su tos kovos pakilimu ir atoslūgiu, su viltimis ir nepasisekimais.

Buržuazija, kaip sakyta, nepaleido aukos iš savo plėšrių nagų. Ji užsispyrusiai nekreipė dėmesio į naujai atsirandančius įrodymus apie T. Mooney ir jo draugų nekaltumą. Buvę liudininkai prabilus sąžinei, atsisakė savo neteisingų parodymų arba buvo demaskuoti, kaip šmeižikai. Į valdžią atėję nauji Californijos gubernatoriai, pvz., Young (1927 m.) pripažino, kad naujų duomenų šviesoje nei T. Mooney, nei A. Bilingsas, nei kiti negali būti kaltinami dėl bombos sprogimo.

Tačiau ne faktai rūpėjo tiems, kurių rankose buvo T. Mooney likimas. Tai parodė vieno Californijos redaktorius žodžiai: "Mums visiškai nesvarbu, ar T. Mooney ir Bilingsas kalti . . . Klausimas toks, ar tikslinga mums išleisti tokius žmones į laisvę? Mes atsakome į šį klausimą neigiamai ir ketiname juos toliau laikyti už grotų". "Klasinė baimė ir klasinė neapykanta—sakė T. Mooney,—laiko mus kalėjimo sienose".

Kovos sėkmę labai trukdė pragaištinga unijų biurokratijos, Amerikos Darbo Federacijos reakcinės viršūnės pozicija dėl T. Mooney likimo. Jeigu Californijos valstijos unijos būtų iš karto užėmusios tvirtą ir nuoseklią poziciją T. Mooney byloje, prokuroras Fikertas ir jo kompanija būtų turėjusi kapituluoti. Deja, ADF ir šios valstijos unijų reakciniai sluoksniai norėjo, kaip sakoma, ir "nekaltybę išlaikyti, ir kapitalą susikrauti".

Bet T. Mooney ir jo draugai turėjo tūkstančius tvirtų gynėjų, kurie pasiaukojamai, nepailstamai, metai iš metų kovojo už nekaltųjų išlaisvinimą. Po visą šalį išsidriekė T. Mooney gynimo komitetai, jo rėmimo fondai.

Kova už T. Mooney buvo grumtynės ne tik už nekaltą žmogų, bet ir už pilietines teises, už įsitikinimų laisvę. Todėl T. Mooney gynė visi dorieji Amerikos žmonės. Jo pusėje stovėjo įžymiausieji Amerikos literatūros ir kultūros veikėjai, tokie, kaip S. Lewis, A. Sinclair, Sh. Andersonas, T. Dreizeris ir kiti.

Nuosekliausias T. Mooney gynėjas buvo JAV darbininkų klasė ir Komunistų partija. Jo likimu rūpinosi Tarybų Sąjungos darbo žmonės. T. Mooney savo laiške 1931 m. TSRS unijų laikraščiui "Trud" rašė, jog didieji pirmosios socialistinės šalies laimėjimai yra įkvepiantis pavyzdys. "Aš su jumis dvasia ir širdimi. Aš

stoviu kartu su jumis visuose jūsų darbuose. Aš džiaugiuosi jūsų socialinės revoliucijos pasiekimais. Aš su jumis besąlygiškai ir be abejojimų".

Ilga ir sunki kova už T. Mooney baigėsi pergal: 1939 m. sausio 7 d. jis buvo pripažintas nekaltu ir išleistas į laisvę. Tuoj pat T. Mooney metėsi į politinės veiklos sūkurį, bet jo sveikata jau buvo palaužta: 1942 m. kovo 6 d. šis narsus darbininkų klasės sūnus mirė.

T. Mooney dėkojo Amerikos lietuviams

JAV pažangieji lietuviai, jų laikraščiai atidžiai sekė T. Mooney bylą. Jie jautriai atsiliepė į šio amerikiečių darbo klasės sūnaus ir jo bendražygių likimą.

Pažangieji lietuviai, ypač iš Californijos valstijos, San Francisco, dalyvavo įvairiose akcijose, skirtose ginti, gelbėti ir remti T. Mooney. Čia itin daug nuveikė Lietuvių Literatūros Draugijos kuopos San Francisce (220 kuopos) ir Oaklande (153 kp.) Jos morališkai ir aukomis rėmė T. Mooney, V. Bilingsą ir kitus. Jų gynimo komitete dalyvavo Ks. Karosienė ir kiti amerikiečiai.

"Laisvės", "Vilnius" laikraščiai ir kiti leidiniai rašė apie šią garsiąją bylą ir kovą už Mooney-Bilingso išlaisvinimą. "Californijos reakcinė kuka—nurodė L. Prūseika,—išprovokavo Mooney bylą . . ." Monografijoje "Molly Maguires" A. Bimba, apžvelgdamas reakcijos jėgų susidorojimą su darbininkų veikėjais, pažymėjo, jog T. Mooney ir V. Bilingsas buvo nuteisti už pažangią darbininkų veiklą. "Jie—pabrėžė A. Bimba,—suorganizavo darbininkus vakarinėse valstijose ir stojo prieš Amerikos liaudies masių įtraukimą į pasaulinį karą".

Bene pirmasis iš JAV lietuvių, kuris aplankė T. Mooney San Quentino kalėjime, buvo R. Mizara—1923 m., keliaudamas po Californiją, jis išsirūpino galimybę susitikti su T. Mooney. Atsiminimuose apie šį susitikimą R. Mizara rašo perdavęs T. Mooney sveikinimus nuo Amerikos pažangiųjų lietuvių ir pareiškęs jam, kad "Amerikos lietuviai darbininkai yra visiškai įsitikinę jūsų ir Bilingso nekaltumu". "Mooney—pažymi R. Mizara,—prašė perduoti jo sveikinimus Amerikos lietuviams, taip pat dėkojo už tai, kad ir lietuviai prisidėję prie protestų, kad jis nebūtų nužudytas, kad dabar dažnai apie jį spaudoje rašo, reikalaujami jam laisvės".

Netrukus iki T. Mooney mirties 1942 m. vasario mėnesį jį aplankė A. Bimba, beje, daug

rašęs jo bylos temomis "Laisvės" laikraštyje (1942, vas. 16-17 d. d.) A. Bimba pasidalijo savo įspūdžiais iš pasimatymo su šiuo didvyrišku žmogumi. Jo mirtį "Laisvė" palydėjo vedamuoju straipsniu ("L", 1942, kovo 9 d.).

Amerikos lietuvių pažangiojo judėjimo balsas už T. Mooney laisvę įsiliejo į visos Amerikos ir pasaulio proletariato galingą balsą.

Ne pirmutinė ir, deja, ne paskutinė

T. Mooney byla Amerikos istorijoje savo pobūdžiu nebuvo pirmoji. Tokios pat provokacijos, kapitalistinio teismo machinacijos, skirtos žiauriausiai susidoroti su darbininkų judėjimu, ne kartą jau iki tol buvo taikytos.

T. Mooney teismas ir likimas prikėlė iš atminties "Molly Maguires" bylą. T. Mooney ir jo draugų tragedija priminė Chicagos kankinius—Parsons, Spies, Engel, Fisher—pasiųstus į kartuves, pagaliau Haywood, Meyer ir Pettibone bylą, poeto ir revoliucionieriaus J. Hill didvyrišką mirtį.

Kaip rašė amerikiečių liberalinis veikėjas E. J. Hopkins knygoje "What Happened in the Mooney Case" (1932) T. Mooney procesas nebuvo "unikalus atvejis—tai pasikartoja vėl ir vėl . . ." Pakanka priminti, kad per T. Mooney kalėjimo laiką (1917-1939 m.) Amerikos valdantieji sluoksniai, kapitalistinės monopolijos ne sykį kėsinosi į darbininkų veikėjų gyvybę ir gyvenimą. Tai ir garsieji Palmerio reidai

1919-1920 m. ir Ameriką bei pasaulį sukrėtusi Sacco ir Vanzetti byla bei jų nužudymas.

1942 m. kovo 7 d., mirus T. Mooney "New York Times" rašė: "Reikia tikėti, kad "Mooney byla" daugiau nepasikartos". Tokie pat žodžiai ir tokia pat viltis buvo išreikšta Illinois gubernatoriaus J. P. Altgeld'o kalboje 1893 m., kai jis paskelbė apie 1887 m. nužudytų Chicagos darbininkų vadovų reabilitavimą. Deja, nei Altgeld'o, nei "New York Times" išreikštos viltys nepasiteisino.

Amerikos gyvenime ir jo antrojo pasaulinio karo ir mūsų dienomis pakankamai yra reakcijos ir atviros savivalės pavyzdžių. Jie atgyja, kai kalbama apie makartizmo siautėjimą ir Rozenbergų likimą, A. Devis ar Wilmingtone dešimtuko bylas.

T. Mooney priklauso ne tik Amerikai

Šie žodžiai buvo įrašyti Kominterno generalinio sekretoriaus įžymaus tarptautinio darbininkų judėjimo veikėjo Georgijaus Dimitrovo telegramoje, mirus T. Mooney.

— "Thomo Mooney asmenyje—pažymėta toje užuojautos telegramoje,—mes netekome vieno iš geriausių didžiosios amerikiečių liaudies sūnų, kurio gyvenimas buvo skirtas kovai už darbo žmonių laisvę ir teises. T. Mooney priklauso ne tik Amerikai. Jo nepalaužiama valia ir didvyriškumas, kovotojo bebaimiškumas rado atbalsį visų žemės rutulio pažangiųjų žmonių širdyse".

JONAS GRAIČIŪNAS

Prakeikiu karus

Ant žmonijos kelių
Daug karų ir klastos...
Jau pakelt negaliu
Nuskriaustųjų raudos!

Mano žodi rūstus,
Tu pavirski maru
Tiems, kas krauna turtus
Iš kančių ir karų!

Tvindo žemę graudžiu
Pavergtųjų rauda,—
Širdyje nuo kančių
Man pravyra žaizda;

Ar Angolos namų
Tyko bombos, mirtis,
Nors toli,—neramu,
Rodos, plyšta širdis!

Kur grobikai bandys
Provokuoti karus:
Ar prieš baltas gentis,
Ar prieš juodus negrus,

Ar prieš laisvę tautų,
Ar jų žygių barus,—
Su užpultais kartu
Aš prakeikiu karus!

Mano drauge orus,
Iš širdies aš kalbuos:
Aš prakeikiu karus
Ir už tuos, kur kapuos!

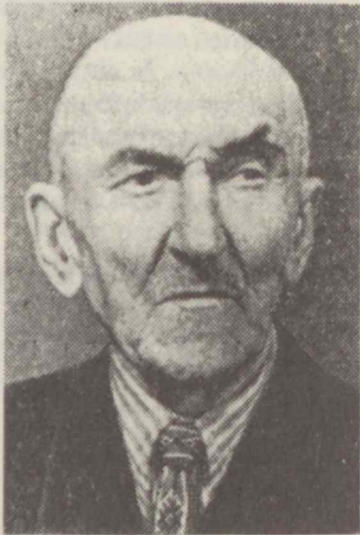
Mes didingi tikrai —
Taikoje ir mene!
Teprasmenga karai,
Baudę jus ir mane!

Jums, laikai išminties,
Skiriu posmą giesmės!
Te vaikai nekeitės,
Kaip kentėjome mes!

Aš karų nekenčiu,—
Žmogui priešas nesu:
Vien gaujoms vergvaldžių
Pasmerkimą nešu!

GEDIMINAS KLIMAS

“Ko liūdi, berželi?” autorius šimtmečiui

Jovaras [1880-1967]

Kai tariame Jovaro vardą, į mūsų atmintį pirmiausia išplaukia žodžiai “Ko liūdi berželi, ko liūdi?” Sukurta amžiaus pradžioje (1906 m.), ši daina štai jau daugiau kaip septyni dešimtmečiai skamba visur, kur tik susiburia lietuviai džiaugsmo ar liūdesio valandą. Ir gimtajame krašte, ir už jūrų marių, ir kitose šalyse ji visada jaudina ir ramina lietuvių širdį ir sielą. Graudi kaip vargas ir skausmas, šviesi kaip svajonė ir paguoda ši daina jos kūrėjo palikta kartų kartoms, eina iš vienos į kitą—nesens-tanti, visad gyva ir reikalinga žmogui.

Ir kiti Jovaro geriausieji eilėraščiai, tokie kaip “Auštant” (1904 m.), “Pavasario rytas” (1905 m.), “Tylus tylus vakarėlis” (1908 m.) tapo liaudies dainomis, iš gimtojo krašto persikėlusiomis į tas pasaulio šalis, kur gyvena lietuviai. Jie atsivežė į ten ir Jovaro dainas kaip savo sielos turtą, kaip tėviškės ir jaunystės, vargų ir vilties atminimą. Iš tiesų laimingas yra tas poetas, kurio žodis, užburtas dainoje, taip toli ir plačiai pasklido, taip giliai įstrigo į liaudies ir žmogaus gyvenimą.

Toks poetas ir yra Jovaras (tikroji pavardė Jonas Krikščiūnas), kurio šimtąsias metines pažymime 1980 m. sausio 12 d. Brangus,

artimas jis ir Amerikos lietuviams, ypač kad juos su poetu nuo seno siejo glaudūs ryšiai. Vieną kitą jų bendravimo momentą čia ir priminsime.

☆ ☆ ☆

Pirmieji Jovaro eilėraščiai pasirodė 1903 metais, ir netrukus vienas kitas jau pasiekė Amerikos lietuvius. “Vienybės lietuvių” laikraštyje 1904 m. (Nr. 30) buvo įdėtas 1903 m. rašytas Jovaro eilėraštis “Gamta ir vargdienis”. Tai—graudus vargdienio skundas savo likimu (“Ak, aš vargdienis, nelaimių vaikas”). Vargų, skurdo, išnaudojimo prispaustas žmogus—“draugs artojų”—netekęs vilties, skundžiasi: “O kam gi leidai pasauly gimti?” Bet šiame eilėraštyje skamba ne tik dejavimas dėl sunkios dalios.

“Sūnau brangsis, prieš prispaudėjus
Į kovą didžią ženki be baimės!
Aš jums atsiūsiu audrotus vėjus
Suras vargdieniai puikiausią laimę!”

Tat su Jovaro eilėraščiais Amerikos lietuviai susipažino nuo seniai—nuo pat jo poetinės kūrybos pradžios. Vargo ir kovos motyvai, atsiskleidę jau viename iš pirmųjų Jovaro eilėraščių, atitiko lietuvių imigrantų patyrimą ir nuotaiką. Jiems artimi ir savi buvo poeto apdainuojami vargai, šaukimas į kovą, šviesios ateities ilgesys. Jovaro eilėraščiai nuo tada (nuo 1904 m.) pradėjo dažnai rodytis JAV lietuvių periodikoje, jų tarpe socialistų laikraščiuose, ypač “Kovoje”, o vėliau ir “Laisvėje”. Būdinga, kad jau pirmuosiuose “Laisvės” numeriuose (1911 m.) buvo įdėtas garsusis “Ko liūdi, berželi?” ir kiti Jovaro eilėraščiai.

JAV lietuvių socialistų spaudoje, visų pirma “Kovoje” buvo paskelbta nemaža Jovaro poezijos bei prozos kūrinų, ypač rašytų 1905-07 metų revoliucijos laikotarpiu. Poetas dalyvavo šios revoliucijos įvykiuose, kurie įkvėpė jį geriausiems kūriniams, jų tarpe “Ko liūdi, berželi?” “Pavasario rytas” ir kitiems. “Kovos” laikraštyje pirmąjį kartą išspausdinti tokie Jovaro eilėraščiai, kaip “Sukelkime kovą”, “Broliai ir sesers”, “Į kovą pirmyn”, “Vargstame, broliai” ir kiti. Juose atvirai ir tvirtai skamba kovos balsai:

“Kovos vėluką iškėlę aukštyn,

Eikime, broliai, iš vieno pirmyn!”—skelbė poetas.

Iš šio laikraščio komplektų kai kurie Jovaro eilėraščiai ir prozos kūriniai paskui buvo perkelti į poeto rinkinius ir tuo būdu pasidarė žinomi gimtajame krašte. Gimę Lietuvoje jie iš

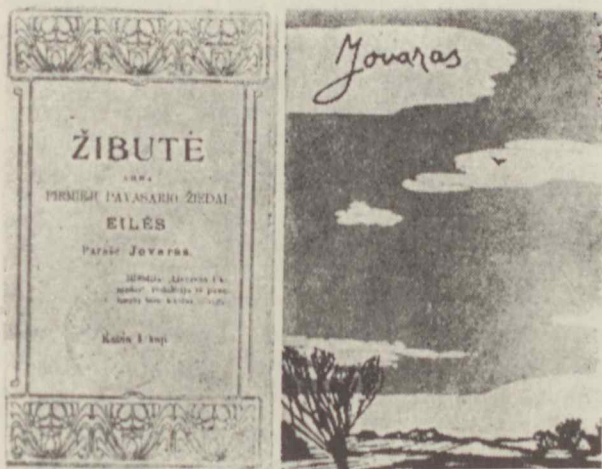
JAV lietuvių spaudos paskui vėl grįžo pas Lietuvos žmones.

Amerikos lietuviai, ypač socialistai bei demokratinės orientacijos veikėjai rūpinosi, kad Jovaro kūriniai kuo plačiau pasklistų—būtų išleisti atskiromis knygomis. Daug rūpesčio poeto kūryba ir likimu parodė “Kovos” redaktorius, žinomas socialistų veikėjas ir poetas Juozas Baltrušaitis. Tarp jo ir Jovaro užsimezgė nuoširdi draugystė. Poetas susirašinėjo taip pat ir su kitais JAV lietuvių veikėjais. Jovaras, ypač 1908-1909 m. ir vėliau, daug savo kūrinių siuntė į JAV lietuvių laikraščius. Amerikoje buvo išleistos trys jo knygos—1909 m. eilėraščių rinkinys “Pirmieji žiedai” ir apsakymai “Tėvynės laukuose”; 1914 m.—poezijos knyga “Amžinos dainos”. Tai buvo didelė moralinė, iš dalies ir materialinė parama Lietuvos poetui, kuris tuo laiku tapo vienas iš populiariausių Amerikos lietuvių tarpe. Jo kūryboje atsispindėjo ir Amerikos, tiksliau, emigracijos tema. Jai skirta Jovaro apysaka “Jurgis Liesutis ir Petras Meilutis arba kodėl žmonės važiuoja į Ameriką” (1912 m.).

☆☆☆

Jovarui nuo vaikystės išpuolė patirti visi paprasto, skurdžios kilties kaimo žmogaus vargai. Jo gyvenime, kaip sakoma liaudies dainoje “vargas šakojo, vargas lapojo”, ne kartą slopinęs ir gesinęs šio savamokslio poeto kūrybos ugnelę.

Į jo sunkią padėtį jautriai atsiliepė ir Amerikos lietuviai. 1909 metais J. Baltrušaitis “Kovos” laikraštyje, kreipdamasis į skaitytojus, rašė: “Ne vienas Jūsų gėrėdavotės Jovaro eilėmis, kurių būdavo beveik kiekviename

Jovaro pirmojo eilėraščių rinkinio „Žibutė“ (1906) ir eilėraščių rinkinio „Neliūdėk, berželi“ II leidimo (1961) viršeliai

“Kovos” numeryje Jovaras—vargų poetas, vargų ir nelaimių apdainuotojas. Vargai ir nuo jo neatsitraukia. Jie slegia poeto dvasią ir ta negal pakilt . . .” (“Kova”, 1909, sausio 8 Nr. 1) J. Baltrušaitis kvietė JAV lietuvius materialiai remti vargo ištiktą poetą. Ir kiti JAV lietuvių veikėjai rūpinosi Jovaro likimu.

Pats Jovaras taip pat ne kartą kreipėsi į JAV lietuvius su rūpesčiu dėl Lietuvos rašytojų likimo, dėl savo paties skurdžios padėties. 1909 m. jiedu su poetu K. Stikliumi parašė “Atsišaukimą į visus brolius ir seseris amerikiečius”. “Kas iš Jūsų nėra girdėję apie skaudų Lietuvos literatų likimą, o ypač apie d-ą Vinčą Kudirką, Pr. Vaičaitį, Mačį (Kėkštą), Višinskį, Lozoraitį, Biliūną, Edm. Steponaitį ir kitus . . .” Jie siūlė įkurti “Literatų fondą”, kuris, jų žodžiais, “profesionališkiems literatams padėtų grumtis su audringomis gyvenimo bangomis”. (“V. L.” 1909, liepos 14, Nr. 28). Netrukus Jovaras dar kartą išdėstė “Literatų fondo” projektą, reikšdamas įsitikinimą, kad jis susilauks JAV lietuvių pritarimo (“V. L.”, 1909, spalio 20, Nr. 42).

Kai 1912 m. Jovaras atsidūrė sunkioje gyvenimo padėtyje, paramos jis vėl tikėjosi iš savo tautiečių Amerikoje. “Jovaro atsišaukimas į visuomenę”, paskelbtas “Vienybės lietuvių” laikraštyje (1912, kovo 20, Nr. 12), susilaukė atgarsio. Tada buvo iškeltas sumanymas Amerikos lietuvių aukomis nupirkti Jovarui ūkį Lietuvoje. JAV lietuvių spaudoje pasirodė rubrika “Aukos Jovarui”, kur buvo skelbiamos žinios apie pagalbą poetui, sunkiai besiverčiančiam mažame žemės sklypelyje, gimtajame Kalniškių kaime prie Šiaulių. Amerikos lietuviai rodė dosnią ir gerą širdį vargstančiam jų poetui.

☆☆☆

Jovaras nugyveno ilgą amžių—aštuoniasdešimt septynerius metus (mirė 1967 m. sausio 21 d.). Paskutiniai jo gyvenimo dešimtmečiai praėjo Tarybų valdžios laikais. Lietuvos liaudies poetas susilaukė didžios pagarbos; buvo visa kuo aprūpintas, ir sulaukęs gilios senatvės, dar rašė. Jau pokario metais jis atnaujino savo pažintis “su jaunystės draugais Amerikoje.

“Laisvės” ir “Vilnies” laikraščiai, “Šviesos” žurnalas nesykį yra rašę apie Jovarą ir skelbę jo kūrinius. Tat jo vardas yra plačiai žinomas tarp Amerikos lietuvių, toje šalyje ir šiandien tebeskamba Jovaro dainos. Laiminga tokio poeto dalia.

KUKLUS KULTŪROS PUOSELĖTOJAS

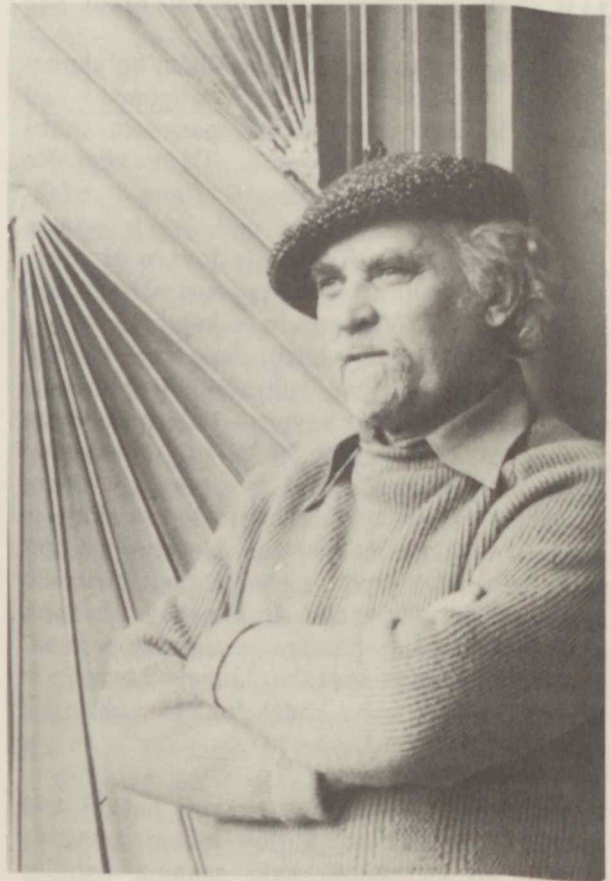
VL. BALKEVIČIUS

Vilniaus valstybinio pedagoginio
instituto vyr. dėstytojas

Bronius Jauniškis, vienas iš aktyviausių T. Lietuvos ateistų, nuėjo gana sudėtingą gyvenimo kelią nuo paprasto Zarasų krašto bernelio iki plačiai Tarybų Lietuvoje žinomo publicisto. Jau ganėtinai pusbernėlis, apvaldęs ne tik arklą ir dalgį, bet ir siuvėjo adatos meną, mokslo troškimo vedinas, atsikliūvo už Saldukiškio saleziečių vienuolyno sienų. Vienuolynui užsidarius ir jo centrui išsikėlus į Italiją, B. Jauniškis, duoną užsidirbdamas siuvėju, baigė viduriniuosius ir aukštuosius mokslus, įsigydamas surdopedagogo—kurčiųjų mokytojo specialybę.

Surdopedagogas B. Jauniškis, pasišvėsdamas Vilniaus kurčiųjų mokyklos-internato bei Respublikinių mokytojų namų direktoriaus pareigoms, nė kiek ne mažiau laiko skyrė ir visuomeniniam darbui. Jis buvo Vilniaus švietimo, aukštųjų mokyklų ir mokslo įstaigų profsąjungos prezidiumo, Vilniaus DŽDT vykdomojo komiteto liaudies tradicijų koordinavimo komisijų narys, Ateistų klubo "Ave, vita!" pirmininkas, Mažosios lietuviškosios enciklopedijos bendradarbis. Nors dabar yra stažinėje pensijoje, ir toliau visuomeninio darbo neatsisako. B. Jauniškis yra LTSR "Žinijos" ir LLKJS CK lektorius, "Minties" kalendorių redakcijos tarybos narys, "Komjaunimo tiesos" laikraščio ateistų tarybos pirmininkas, Vilniaus Liaudies universiteto Materialistinės pasaulėžiūros fakulteto dekanas.

Nors atliekamo laiko nuo tiesioginių pareigų ir visuomeninės veiklos ne kiek likdavo, bet B. Jauniškis nepamiršo nuolat aštrinti kūrybinės plunksnos. Dar jam bestudijuojant Vilniaus valstybiniame universitete, kartas nuo karto perijodikoje sutikdavome jo straipsnių, apybraižų, apsakymų, net pjiesių saviveiklai. Jo atskleisti buvusių bažnyčios tarnų pasaulėžiūros evoliucija iki visiško išsivadavimo iš

Bronius Jauniškis

krikščioniškos religijos. Minėti dvasininkai, kaip pažymi B. Jauniškis knygos pratarmėje, buvo mąstantys žmonės. Gilindamiesi į idealistinę filosofiją, ėmė ją kritiškai vertinti, kol suprato jos klaidingumą. Nenorėdami veidmainiauti, šie asmenys po ilgos vidinės kovos pasitraukė iš dvasininkų luomo ir pasirinko visuomenei naudingą darbą.

Viena iš geresniųjų mūsų dienų lietuvių ateistinių ir memuarinių kūrinių, kaip nurodo savo recenzijoje V. Leščinskas, yra neseniai išleista B. Jauniškio atsiminimų knyga "Paskutinė išpažintis" (1979). Vaikystėje—karštas tikėjimas į dievą. Stojimas į vienuolyną, siekiant šviesos žemėje ir amžinojo gyvenimo dangaus karalystėje. Abejonės ir svyravimai, atsisveikinimas su dvasios tėvais. Atviros mokyklų, bibliotekų durys. Ateistų raštai. Universitetas. Literatų būrelis. Naujas darbas, nauji draugai. Bet ir čia ir akiračio jo nepaleidžia, pasauliečių drabužiais persirengę, slapti vienuoliai. Gyvenimas tarp dviejų pasaulių. Šantažas, pinklės ir . . . išpažintys. Kiek tokių išpažinčių—neišvardinsi. Pats gyveni-

TARYBŲ LIETUVOS MOTERYS

BIRUTĖ BOREIŠIENĖ

Respublikinės moterų tarybos
pirmininkė

Audringomis 1917-ųjų spalio dienomis paskelbdama pasauliui naujos eros—socializmo eros—pradžią, legendinė „Aurora“ paskelbė naują gyvenimą ir moterims. Didysis revoliucijos vadas Vladimiras Leninas mokė, jog „proletariatas negali pasiekti pilnutinės laisvės, neiškovodamas pilnutinės laisvės moterims“.

Nuo pirmųjų Tarybų valdžios gyvavimo dienų Komunistų partija ir vyriausybė ėmė rūpintis moters ir vaiko gerove. Antrąją dieną po revoliucijos paskelbiama programa dėl visuotinio pradinio mokymo visoms ir visiems; trečią dieną—sudaroma valstybinė komisija liaudies švietimo reikalams spręsti; penktą dieną—numatomos apmokamos dekretinės atostogos moterims nėštumo ir gimdymo metu.

Igyvendindame lenininę lygybės idėją, Komunistų partija ir Tarybinė vyriausybė sudarė palankias sąlygas moterims mokytis, dirbti, kurti. Šiandien jau įprastas reiškinys—moteris gydytoja, teisininkė, mokytoja, inžinierė, agronomė. Kartu su vyrais jos darba daugelyje liaudies ūkio šakų, gali įsigyti kokią tik nori specialybę.

[Tąsa iš 14 pusl.]

mas—išpažintis. Gili, turininga ta išpažintis ir sukrečianti. Tokia B. Jauniškio paskutinė knyga—memuarai „Paskutinė išpažintis“.

Leidyklos ruošiasi išleisti B. Jauniškio naujas knygas. Kauno „Šviesos leidykla redaguoja rinkinį „Kančių diena“, o Maskvos politinės literatūros leidykla apsakymų ir apybraižų rinktinę—„Tokia Andželinos teisybė“. Autorius pradėjo ruošti dokumentinę apsaką iš lietuvių misijų Indijoje.

B. Jauniškio kūryboje pažymėtinas būdingas ateistinis humanizmas, pagarba tikinčiajam gilus psichologijos žinojimas, jo nuoširdus noras padėti klūpančiam žmogui atsistoti ant kojų, pajusti savo žmogiškąją vertę.

Šiais metais kovo 17 d. B. Jauniškiui sueina 60 metų. Jubiliejaus proga palinkėsime jam ilgą ir kūrybinių metų.

Išsipildė V. Lenino žodžiai, kad mūsų moteris išmoks valdyti valstybę. Ką tik pasibaigė rinkimai į Lietuvos TSR Aukščiausiąją Tarybą ir į vietines Tarybas. Ir vėl prie respublikos valdžios vairo lygiateisiais šalies piliečiais atsistojo daug moterų—gamybininkių ir visuomenininkių, darbo spartuolių, visų liaudies ūkio sričių specialistų. Į LTSR Aukščiausiąją Tarybą išrinktos 125 moteris, vietinėse Tarybose jos sudarys 49,4 procento viso deputatų skaičiaus. Tai dar kartą įrodė mūsų tarybinės demokratijos pergalę, tikrąjį moterų lygiateisiškumą.

Sunki moters dalia—jau negrižtama praeitis. Lygi tarp lygių mūsų Lietuva broliškų respublikų šeimoje tapo aukštos kultūros, gerai išvystytos pramonės, mechanizuoto kolektyvinio žemės ūkio kraštu. Pasikeitė ir mūsų kaimo moters gyvenimas. Jei prieš trisdešimt metų pirmajame respublikos kolūkiečių moterų suvažiavime iš 650 delegačių vos 4 buvo su viduriniu išsilavinimu ir 226 visiškos beraštės, o 234 mokėjo tik pasirašyti, tai šiaudien išaugo nauja tarybinio kaimo karta, daug besidarbuojanti, kad galėtume džiaugtis ir našia technika, ir dideliais derliais bei gausiomis gyvulių bandomis, ir šviesiu, turtingu kolūkiečių gyvenimu. O svarbiausia—išaugo moteris: motina, gamybininkė, kūrėja, jaučianti atsakomybę už visuomenę, už darbą, už gyvenimą.

Platus ir tiesus šiandieninės tarybinės moters kelias. Ne siauram namų pasaulėly užsidačiusios, ne vien tik virtuvės reikalais užsiėmusios, jos drąsiai kopija į mokslo aukštumas, reiškiasi literatūroje ir mene . . .

Šiais metais mes švenčiame Tarybų valdžios atkūrimo Lietuvoje 40-metį. Į pergalę tiesė kelius ir mūsų moteris—kovotojos už Tarybų valdžią. Sunkus tai buvo kelias. Nesulaukė naujo gyvenimo aušros, žuvo buržuaziniuose kalėjimuose Uršulė Lisienė, Klaudina Krastinaitė, Adelė Laukaitytė, budeliai nužudė tik 24-uosius metus einančią Adelę Šiaučiuonaitę. Vienuolika metų buržuaziniuose kalėjimuose išsėdėjo revoliucionierė Marija Vasiliauskaitė.

begaliniu narsumu ir ryžtu pasižymėjo komunistės pogrindininkės Valerija Narvydaitė, Matilda Domeikienė, Marija Chodosaitė, Mira Bordonaitė, Ona Puteikytė, Vaclova Jurgaitienė. Iš jų ėmė pavyzdį jaunesnės mūsų moterų kovotojų kartos. Jų tarpe buvo Michalina Meškauskienė, Birutė Abdulskaitė-Slapšienė, Tatjana Jančaitytė. O kai reikėjo su ginklu rankoje ginti tarybinę žemę nuo fašistinių grobikų, kovotojų gretose pasižymėjo ir Marytė Melnikaitė, ir Jadvyga Guigienė, ir Sonė Madeiskerytė, Birutė Karosienė, Danutė Stranelienė-Markauskienė. O pirmosios pokario metų aktyvistės, mokytojos Ona Sukackienė, Pranė Jankutė ir dar daug daug kitų kovojo ir dirbo, kad šiandien mes, mūsų vaikai ir anūkai gyventų, kurtų, statytų ir būtų laimingi.

Respublikos moterys aktyviai reiškiasi visuomeniniame politiniame gyvenime. Jau trečia karta respublikos rinkėjai Aukščiausiosios Tarybos deputatės mandata įteikė "Kauno audinių" audėjai, Socialistinio Darbo Didvyrei Elenei Markevičienei. Antroji kadencija respublikos parlamente yra melžėjoms Janinai Bolondz iš Šalčininkų rajono ir Zenai Lukšienei iš Vilkaviškio rajono. Taigi yra iš ko šiandien mokytis mūsų jaunimui, mokytis darbštumo,

sąžiningumo, pasiaukojimo ir žinių. Ir jis mokosi. Ir nepaprastai džiugu, kai šalia vyresnės kartos atstovių lygia greta žengia jauni mas, veržlus, energingas, siekias žinių.

Eina į pabaigą dešimtmatis penkmetis. Reikia dar daug ką padaryti. Ir moterys puikiai žino, kad mūsų sąžiningas darbas—tai indėlis į komunizmo statybą, taikos pasaulyje stiprinimą, tai pagarba atminimui tų, kurie kūrė Tarybų valdžią, ja stiprino, gynė nuo priešų. O tai ypač suvokiame dabar, kai pasaulyje taip neramu, kai žmogus kurstomas prieš žmogų, tauta prieš tautą, žemynas prieš žemyną. Kai imperialistai žvangina ginklais ir žudo vaikus, moteris ir senelius. Ir šiandien, Tarptautinės moters dienos proga, visame pasaulyje aktyvėja moterų, motinų kova už taiką. Juk kai mes kalbame apie taiką, kai už ją kovojame, suvokiame motiną su kūdikiu ant rankų. Juk tai ir duona kvepiantys laukai. Ir nuostabiai žydras dangus, ir skaidri saulė. Tai gyvenimas—mes, tu, aš; tai tavo, mano, visų mūsų pasiaukojamas darbas. Tai ir mūsų—Tarybų šalies ir viso pasaulio dorų žmonių, tautų draugystė. O į ją mus atvedė Komunistų partija, kuri sutelkia ir įkvepia liaudį dideliems darbams.

VACYS REIMERIS

Degėsių meilė

Tu bėgai nuo gaisro,
Pečial iš išgąščio krūpčiojo.
Neištarei žodžio.
Plaukai tartum liepsnos draikės...
Be ašarų tyliai raudodama valanda rūsčią
glaudeis prie mano peties
lyg bejėgis valkas.

Ir žvelgei vogčiomis atgal
lyg į piktą židinį kūdikis,
netyčia sudeginęs
savo mėgstamą žaislą...
O degė ne žaislas —
degė gyvenimas,
ūdlįęs,
nuodijęs,
smerkęs
ir gimdęs vėl gyvenimo alstrą.

Aš patikėjau,
jog tu sudeginai praeltį —
pasaulį prievartos,
skausmo,

apgaulės,
sielos nuodų,
ir tiltus,
kurie net ir norint,
neleistų pereiti
atgal,
pažiūrėti degėsių juodų.

Aš patikėjau,
nes tavo rytojų nulėmęs,
mačiau, jog tu užmiršti,
kas buvo,
kas sudegė ten,
o gal —
nė nemaniau,
kad tave
dar gali villuoti atgal
sudegusios laimės
išblėsusios plėnys...

Tik laiko vėjai ir liūtys
bejėgiai
nušluoti praeltį...
Priglundęs, lyg tuokart,
širdim prie tavęs, mylimos,
jaučiu,
kaip tu dar ir šiandien
vis grįžti
į seną gaisravietę
ir ieškai,
beviltiškai ieškai kažko
pilkuos pelenuos...

Taurus kovotojas už partiją ir liaudį

Žymaus partinio veikėjo Juozo Stimburi 90-ties metų paminėjimui

A. PALONIETIS

Taujienų dvaro kumečio Stimburi šeima 1889 m. lapkričio 2 d. sulaukė berniuko Juozelio, kuris skurde augo su penkiomis sesutėmis. Kiek paaugęs piemenavo ir išaugo ūkininko Varno šeimoje. Vos sulaukęs 18 metų Juozelis, vargo verčiamas, 1908 m. išvyko į Petersburgą. Dirbdamas sunkiausius darbus, pateko į liumpenproletarų aplinką, bet ir čia jis rado apsišvietusį, pagyvenusį rusų proletarą Edvardą Saveljevičių, kuriam 1905 m. sausio 9 d., per kruvinąjį sekmadienį, prie caro žiemos rūmų, kareiviai peršovė kairiąją koją.

Edv. Saveljevičius norėdamas, kad Juozas Stimburi nesutaptų su girtuokliais, draugiškai perspėjo jį: "Tu, vyruti, negerk degtinės, nes degtinė tai opiumas". . . . Juozas Stimburi tuojau paklausė nuoširdaus, draugiško patarimo ir nuo to laiko visai negėrė svaiginamų gėrimų. E. Saveljevičius dažnai jį švietė politiniai, įrodinėjo, "kad caro valdžia ilgai neišsilaikys. Nepadės jam nė stolipino kaklaraištis—kartuvės. Darbininkai ir valstiečiai visur jau juda prieš carą, dainuoja marselietę: "Atsisakom nuo senojo svieto, nereik mums auksinio dievaičio ir caro, sukilkim ir ženkim pirmyn". . . . 1960 m. išleistoje atsiminimų knygoje, "Kito gyvenimo neturiu", J. Stimburi rašė: "Tik—Edv. Saveljevičius, tas puikus rusų proletaras, pasėjo mano sieloje naują grūdą, ir už tai aš jam dėkingas". . . .

1911 m. atėjus kareiviavimo metams, Juozas Stimburi, pagal senovines tradicijas liūdnei atsisveikino su Taujenuose gyvenusiais tėveliais, artimaisiais, kaimynais ir išvažiavo į carinę kariuomenę, kur kareivio neskaitė pilnaverčiu žmogum.

1914 m. rugpjūčio 1 d. prasidėjus pirmajam pasauliniam karui, rugsėjo mėn. 8 d. Juozas Stimburi jau buvo Varšuvos fronte.

Čia jis pamatė, koks baisus ir žiaurus—imperialistinis karas. Šimtus žuvusių kareivių, kaip malkas, veždavo laidoti . . . Šiandien atvežė nepažįstamus, o rytoj gal atveš ir mane . . . mane . . .

Kodėl mes turim mirti? . . .

Į tą klausimą atsakymą jam davė komunistų

JUOZAS STIMBURI [1889-1975]

partijos išplatinti apkasuose lapeliai "Šalin karą!"

Karpatų kalnų apkasuose begulint jis užgirdo apie Vasario revoliuciją . . . Tačiau daugiau apie ją sužinojo per rusų—vokiečių kareivių draugavimą, kur vokiečiai sakydavo:—"Rus, car kaput, vojna kaput!". . . .

Labai greitai augo masinis kareivių judėjimas prieš karą ir carą . . .

Kareiviai sužinojo, kad pirmasis pasaulinis karas milijonams žmonių atėmė gyvybę, kad visose kariavusiose šalyse buvo pašaukti į armijas apie 70 milijonų žmonių,—užmuštų ir mirusių nuo žaizdų ne mažiau kaip 10 milijonų, sužeistų apie 19 milijonų, invalidų apie 4 milijonai. Apie 20 milijonų žmonių žuvo nuo epideminių ligų ir bado, sukeltų karo. Karas

padarė milžiniškus dvasinius ir materialinius nuostolius.

Tokie baisūs imperialistinio karo rezultatai dar daugiau sukrėtė viso pasaulio darbo žmones.

Juozas Stimburys išsivadavo iš imperialistinio karo apkasų, aktyviai dalyvavo Spalio socialistinėje revoliucijoje ir su ginklu gynė revoliucinį Peterburgą nuo Judeničiaus būrių . . .

1921 m. jis sugrįžo į Lietuvą ir apsigyveno Kaune. Juozas Stimburys gerai žinojo, kad liaudies masių tikrasis vadovas ir gynėjas yra tik Komunistų partija, o todėl 1924 metais įstojo į jos eiles.

Neužilgo jis buvo išrinktas Kauno priemiesčio Šančiai, komiteto sekretorium ir Kauno rajono partijos komiteto nariu.

1924 metais įvyko Juozo Stimburio pirmasis areštas. Iš viso Juozas Stimburys kalėjo beveik 10 metų.

Nors ir kalėdamas už storų kalėjimo sienų, bet jis visada rūpinosi partijos ir komjaunimo reikalais. Su širdgėla Juozas Stimburys pergyveno savo badaujančių, mažų vaikų likimą, o ypač kai jie parašydavo: "Mama kalėjime, duonele suvalgėm, ką valgysim toliau—nežinome!". . . Tačiau išėjęs į laisvę jis ir vėl drąsiai stodavo į partijos darbą.

Juozas Stimburys dalyvavo Lietuvos Komunistų Partijos III-je konferencijoje Kaune (1926 m.), LKP IV-je konferencijoje Maskvoje (1927 m.) ir buvo išrinktas LKP centro komiteto nariu 1928 m. Juozas Stimburys Kuno slapivardžiu dalyvavo Kominterno IV Kongrese.

Revoliucinį darbą jis dirbo su Karoliu Požėla Antanu Sniečkum ir kitais partiniais veikėjais.

Tarybų valdžią atkūrus Juozas Stimburys buvo pirmutinis Tarybų Lietuvos profesinių sąjungų organizatorius ir pirmininkas. Nuo 1945 m. iki 1960 m. respublikos socialinio aprūpinimo ministras. Čia jis tėviškai rūpinosi visais pensininkais ir invalidais. Atsimenu kaip jis jautriai ir griežtai reagavo kai sužinojo, kad Kedainių rajono socialinio aprūpinimu skyriaus vedėja neteisingai sulaukė pensijos mokėjimą našlei Eidžiulienei . . .

Juozas Stimburys nuo 1941 metų iki 1963 metų buvo TSRS ir Lietuvos TSR Aukščiausiųjų Tarybų deputatas. Kokius aukštus postus Juozas Stimburys beužėmė, bet neigiamai jo niekas nepaveikė, nes jis visada pasiliko ištikimas ir taurus partijos kovotojas, didelis demokratas ir nuoširdus draugas.

Labai gerai atsimenu, kaip karo metais, jis sunkiai pergyveno netekimą savo brangiųjų vaikų Elenutės ir Vladelio . . .

Bevažiuojant į Sąjungos gilumą, sūnus buvo sunkiai sužeistas hitlerininkų, o vėliau nužudytas. Jų dukte pasiliko viena Palangos pionierių stovykloje.

Maloniai prisimenu kaip 1941 m. gruodžio mėnesio pabaigoje Juozas Stimburys, gyvendamas Gorkio mieste, labai rūpinosi mūsų tėvynės—Lietuvos išvadavimu ir man rašė: "Aš, tu ir daug tūkstančių kitų mūsų krašto piliečių netekome savo vaikų, šeimų ir brangiosios tėvynės—Tarybų Lietuvos. Ji kenčia ir vaitoja sunkioje hitlerininkų okupacijos vergijoje . . .

Visi Tarybų Sąjungos lietuviai ir kitų tautybių Lietuvos piliečiai, dabar jungiasi į vieną lietuvišką diviziją, kad galėtų kovoti su ginklu prieš hitlerininkus ir greičiau išvaduoti mūsų mylimą Tėvynę . . . Todėl ir tu tuojau perduok, pagal akta, įstaigą ir greitai važiuok į

J. Stimburio vaikai Vladas ir Elena 1936 m., kai abu tėvai buvo kalinami buržuazinės Lietuvos kalėjimuose.

TIKINČIAJAM IR ATEISTUI

Falsifikavimas — pagrindinis klerikalizmo ginklas

J. MAČIULIS

Filosofijos kandidatas

Vienas iš būdingų mūsų laikmečio bruožų — nesulaikomas ateizmo plitimas pasaulyje. Tai pripažįsta ir teologai bei kiti religijos gynėjai. Prieš porą metų atidarant Romos popiežiškajame Urbono universitete Ateizmo studijų institutą, jo direktorius Batista Mondinis kalbėjo: "Daugelis mūsų amžininkų Europoje, Azijoje, Afrikoje, Amerikoje prisilaiko ateistinių pažiūrų. Todėl, jeigu anksčiau misionieriai turėjo paveikti pagonis, tai mes dabar — ateistus".

Reikia pasakyti, kad ateizmas bažnyčiai nepalyginamai pavojingesnis, negu pagonybė. Pagonybė, nors ir skyrėsi nuo krikščionybės, vis dėlto buvo tik viena iš istorinių religijos formų, atsiradusi dėl žmogaus bejėgiškumo gamtos ir visuomenės atžvilgiu. Ateizmas —

nuolat didėjančios tiek teorinės, tiek praktinės žmonijos galios gamtai ir visuomenei išraiška, priešiškas religijai mokymas bei asmenybės pozicija, be kompromisų atmetantys tikėjimą antgamtiškumu. Objektivi visuomenės raida nesulaikomai plečia ateizmo įtaką.

Svarbiausios klerikalų atakos nukreiptos prieš marksistinį ateizmą, kuris yra nuosekliausias, mokliškai pagrįstas, pakertantis pačius religijos pamatus. Puldami jį, šiuolaikiniai klerikalai nesidrovi griebtis tiek paprasčiausio melo, tiek įmantraus jėzuitiško falsifikavimo. Taip daro, pavyzdžiui, Vatikano radijo lietuviškos laidos. Jose atkakliai skleidžiami grubiausi prasimanymai apie tariamą tikinčiųjų ir bažnyčios persekiojimą Tarybų Sąjungoje, kuriuos demaskuoja pati socialistinės visuomenės tikrovė. Tuo pat metu klerikalai mėgina diskredituoti marksistinį ateizmą, skelbdami jį . . . krikščionybės nepažinimo, jos nežinojimo išdava. Antai Vatikano radijo laidoje "Pasaulio vyskupų sinodas apie marksistinio materializmo klaidas" nusišnekėta iki to, jog Marksas neva nebuvo giliau susipažinęs su krikščionybės turiniu ir todėl nesugebėjęs išvelgti jos giliausios prasmės, kritikavęs ne tikrąją krikščionybę, o kažką panašaus į graikų mitologijos dievus.

Šis Vatikano radijo prasimanymas gali daryti šiokią tokį įspūdį tik nežinantiems Markso biografijos bei kūrybos. Pakanka prisiminti, jog Marksas mokėsi Triro gimnazijoje, kurioje, kaip ir daugelyje to meto mokymo įstaigų, religijos klausimams buvo skiriamas didelis dėmesys. Gimnazijos laikotarpio Markso rašinių analizė rodo, jog jis buvo gerai susipažinęs su krikščionybės pagrindais. Ir vėliau, pradėjęs kritiškai vertinti religiją, Marksas tęsė krikščioniškųjų šaltinių studijas.

Ateistines išvadas, paneigiančias krikščioniškąsias pasaulio sutvėrimo, sielos nemirtingumo, dieviškojo apreiškimo ir kitas dogmas, K. Marksas padarė, remdamasis dialektine mate-

[Tąsa iš 18 pusl.]

Balakną, kur rasi tūkstančius lietuvių karių ir draugų". . . .

Balaknoje, Gorodece, Tuloje, Maskvoje ir kitur Juozas Stimburys, kaip TSRS Aukščiausios Tarybos deputatas būdavo dažnas svečias ir draugas lietuvių karių . . . Jis gilinosi į karių buitį, artimai bendravo, susirašinėjo su manimi ir kitais fronto kovų dalyviais, gerai pažino kovotojų pergyvenimus ir poreikius, mokėjo jautriai įeiti į jų sunkų vidaus pasaulį, paguosti, patarti ir nuraminti netekusius šeimų ir brangiosios Tėvynės . . .

Jis artimai bendravo ne tik su lietuviais kariais, bet ir su daugeliu kitų vietinių gyventojų bei karių. Tūkstančiai lietuvių karių TSRS deputato Juozo Stimburio, nuoširdžiai ir draugiškai moraliniai paguosti sustiprinti drausvai žygiavo į frontą . . .

Nors Juozas Stimburys mirė 1975 m. liepos mėnesio 22 d., bet jo didelė ištikimybė TSR partijai, taurumas, nuoširdumas ir didelis draugiškumas, pasiliko amžinai gyvas Tarybų Lietuvos darbo žmonių, o ypač pensininkų ir invalidų širdyse.

rialistine gamtos ir visuomenės samprata, kuri išplaukė iš svarbiausių mokslo pasiekimų ir proletariato revoliucinės praktikos. Devyniolik-tame amžiuje atskleista laštelinė augalų ir gyvūnų organizmų sandara, išaiškintas energijos išsilaikymo ir kitimo dėsnis, Darvino sukurta rūšių kilmės ir evoliucijos teorija, anot Engelso, akivaizdžiai kalbėjo apie natūralią "daiktų kilmę bei vystymąsi ir apie ryšį, kuris šiuos gamtos procesus jungia į vieną didžią visumą". Šie mokslo atradimai pateikė konkrečius įrodymus, kad pasaulis begalinis ir vieningas savo materialumu, todėl yra negalimas jokių antgamtinių jėgų, pomirtinio gyvenimo egzistavimas. Negalimas ir joks "tvėrimo ak-tas".

Tačiau mokslinio ateizmo pradininkai supra-to, kad gamtos mokslo duomenimis, kokie jie svarbūs bebūtų, negalima iki galo atskleisti religijos esmės. Religija gali būti paaiškinta tik istoriškai.

Analizuodami kapitalistinę tikrovę, Marksas ir Engelsas įrodė, jog egzistuojančią tvarką, įvairių visuomenės sluoksnių interesus, sociali-nius veiksmus bei idealus apsprendžia ekono-miniai santykiai, atskirų klasių padėtis gamy-bos priemonių atžvilgiu. Išaiškinę, jog visuo-

meniniai ekonominiai santykiai nulemia visuo-meninės sąmonės, kaip tų santykių atspindžio, turinį, jie atskleidė ir socialines religinės sąmonės atsiradimo priežastis. Religija—tai susvetimėjusių socialinių struktūrų fantastinė išraiška. Kadangi išnaudotojiška santvarka neleidžia atsiskleisti tikrajai žmogaus esmei realybėje, žmogus ieško išeities, paguodos ir pateisinimo religinėse iliuzijose. Anot K. Mark-so, "religinis skurdumas yra tikrojo skurdumo išraiška ir protestas prieš šį tikrąjį skurdumą". Tačiau kadangi protestuojama, apeliuojant į antgamtines jėgas, toks protestas yra abstrak-tus, jis ne padeda, bet trukdo spręsti realias problemas.

Krikščionybė—taip pat ne dieviškojo apreiš-kimo, o vergovinės santvarkos žlugimo išdava, iliuzorinė masių išeitis iš neišsprendžiamų to meto socialinių prieštaravimų. Teologai, pa-skelbę krikščionybę dieviškąja paslaptimi, tuo pat metu atsisakė ir nuo bent kiek realistiškes-nės šio reiškinio analizės. Todėl ir dabar, pasisakydami prieš krikščionybės marksistinę sampratą, jie dažniausiai begali griebtis vienin-telio ginklo—savo oponentų idėjų falsifikavimo. Ką, kaip matėme, ir daro šiuolaikinis klerikaliz-mas.

PAULIUS DREVINIS

Kovinga giesmė

Vėlyvas ruduo.
Purvynai glitūs šąla.
Pro rūką staiga —
Internacionalas

Lyg magas koksas
Mums karštą liepsną dalo.
Žodžius aš geriu
Internacionalo.

Juos geria minia
Ir okeanų salas,
Dangaus pakraščiai,
Nurimus gausmū škvalo.

Net pats neįjuntu,
Kaip nuotalką nuvalo
Kovinga giesmė —
Internacionalas.

Valandėlė su Donelaičiu

Teka Danė visai netoli:
Ją paglostyti rankom gali.
Skuba žmonės, ir jų akyse
Spindi tavo kūrybos dvasia
Su poetišku atvirumu
Ir su meile gimtųjų namų.

Ponai amtmonai neatsikels
Iš kapų niekada, niekada!
Suspindėjo viršūnė obels,
Atgimimo šviesl valanda.
Būro grūdas nukrito brandus —
Pjaunam derlių ne vienas, ne du. . .

Nuo akiračių svalgsta galva:
Rugiapjūtėj visa Lietuva.
Ne su dūlgiais! Kombatai laukuos.
Aš valnikų gražiausių renkuos
Ir žengiu naujomis pėdomis.

— — — — —
Tu buvai ir esi su mumis.

VIETOVARDŽIŲ KILMĖ

KĘSTUTIS BALČIŪNAS

Pasidairykime po gimtas apylinkes. Pamatysime daug kalnų, kalnelių, kelių, kelelių, upių, upelių, laukus, miškų bei gojelių, pelkių, dūburių, krūmų, akmenų, kurie pažymėti tik labai smulkiuose kariniuose žemėlapiuose ir dažniausiai turi tik eilės numerį. Žmonėse visa tai yra vadinami savaip. Kiekviena vietovė turi savo pavadinimą, dažniausiai atspindintį to laiko dvasią, kada tai vietovei žmonės davė pavadinimą. Štai, Šilalės rajono Sauslaukio kaimo pakraštyje yra kalnas, ant kurio baudžiaivos laikais užlipęs ponas ragindavo baudžiauninkus į darbą, šaukdamas rusiškai: "skorej" (ckopeū)-greičiau. Taip ilgainiui baudžiauninkai ir kalną ir vietovę pavadino—Skariai. Ponų jau seniai nėra, o vietovės pavadinimas Skariai ir šiandieną dar tebegyvas žmonėse. Arba kitas pavyzdys: augo gražus pušynas, priklausęs Sebastijonui Balčiūnui. Šakių raj. Palankinės kaime. Jau daugiau trisdešimt metų kaip mirė S. Balčiūnas, o pušyną žmonės pavadino Balčiūno pušynu, Balčiūno šilu. Šakių raj. Karališkių kaime buvo sodybos, kuriose gyveno Zakaryza, Mankus, Matjušas, Balčiūnas, Tumšys, Vedegys, Dėdukas ir kt. Šeiminku sodybose nelikus, o daugumai sodybų ir visai išnykus, tos vietos, kur minėti žmonės gyveno pradėta vadinti Zakaryzyne, Mankyne, Matijušyne, Balčiūnyne, Tumšyne, Vedegyne, Dėdukyne, Dėdinskyne ir pan.

Kiek kitokias priesagas gavo vietovių pavadinimai Šilalės rajono Gvaldų kaime, kur gyveno ūkininkas Dausynas, žmonės tą vietovę pavadino Dausyniške, to paties rajono Paragaudžio km. kur gyveno Stengvilas, pavadino Stengviliskė ir pan. Priesagą "inė" gavo Šilalės raj. Pūslaukio kaimo vietovės, kuriose gyveno Biras, Jucius, pavadintos Bizinė, Juzinė ir kt. Kai kurios vietovės pavadinimus gavo nuo netoliese gyvenančių žmonių pavardžių. Štai Šilalės raj. Lembo kaime yra miškelis vadina-

mas Galinskio giralė. Mat netoli šio miškelio gyveno ūkininkas pavarde Galinskas. Taip žmonės pavadino šalia Šakių raj. Karališkių kaimo gyventojų S. Balčiūno buvusį Molveščio (nuo molio vežimas pavadinimas) kalną Balčiūno kalnu, greta esantį upelį Balčiūno upeliu. Greta to paties rajono Palankinės kun. gyventojų Alijošienės esantį kalną pavadino Alijošienės kalnu, greta A. Ūso esantį kalną—Ūso kalnu. Ant Šakių raj. Karališkių ir Kaimelio kaimų ribos kelio Kiduliai—Gelgaudiškis esantį kalną žmonės pavadino švento Jono kalnu, nes ant minėtų kaimų ribos buvo švento Jono koplytstulpis (dabar nėra).

Netoli Šiaulių yra Kuršėnų miestas. Pasakojama, kad toje vietoje, kur yra miestas buvusios pievos. Žmonės nupjovė pievas ir džiovino sieną. Staiga užėjo didelis lietus, ištvino pievos ir vanduo nunešė sieną. Suėję žmonės po lietaus ir neradę šieno vienas kitą klausinėjo vietine tarme: "Kur šėnas" (kur šienas). Taip ir gavo vietovė Kuršėnų pavadinimą.

Prienų raj. Išlaužo apylinkėje teka Kumprės upelis. Prie šio upelio, gražioje vietoje esanti vietovė žmonių buvo pavadinta Pakumprys. Dabar ten Išlaužo žuvininkystės ūkio ančių fermos.

Šilalės raj. Kvėdarnos apylinkėje teka upelis Ragauda. Prie šio upelio kaimas pavadintas Paragaudžiu kaimu (prie Ragaudos). Tai sena gyvenvietė, Telšių muziejaus mokslinis bendradarbis V. Valatka (jau miręs) kasinėjo čia esantį kapinyną ir nustatė, kad žmonės čia buvo laidojami IX-XII mūsų eros amžiuje.

Netoli nuo Ragaudos teka upelis Pinauja. Prie šio upelio esantį kaimą Papinaujo (prie Pinaujos) kaimu vadina. Už Papinaujo kaimo Tverų link yra Druskinės giria, (pavadinimas nuo druskos), Maliavotgiris (seniai medžiai paskirti kirtimui buvo padaromi-maliavojami),

Būdalinė giria (joje piemenys, pasidarydavo būdas). Apie girią pievą, esančią prie Mėžos tilto, vadino paprastai Ausys. Nuo Grimzdu km. per Karklas (vietovės pavadinimas nuo Karklų) pro kampą Druskinės girios teka upeliukas su įdomiu pavadinimu **Gvelbė**.

Netoli Laukuvos prie Nomiškių km. yra kalnas Vokietkalniu vadinamas. Mat ant šio kalno pirmojo pasaulinio karo metu vokieitys sargybinis sėdėdavęs. Netoli yra įdomiu pavadinimu pelkė vadinama Tuli pelke. Netoli Laukuvos esą Baublių ir Strocių kaimų pavadinimai kilę nuo pavardžių Baublys ir Strocius. Pašlynio kaimo pavadinimas kilęs nuo žodžio šlynas-molis, dumblas. Kadangi kaimas buvo greta šlapių, dumblinių vietų ir buvo pavadintas Pašlynio kaimu. Kvėdarnos apylinkės Padievaičio kaime (kalno pavadinimas nuo dievo, nes čia senovėje ant kalno buvo dievams aukuras) esanti prie Jūros upės pieva vadinama Gyvatynė, nes šioje pievoje būdavo daug gyvačių.

Šilalės raj. Tenenių apylinkėse yra Vidgirių kaimas. Jis taip pavadintas dėl to, kad buvo viduryje miško. Toliau yra Kalniškių kaimas. Jis yra aukštesnėse vietose t. y. kalnuose. Netoli yra Pakalniškių km. t. y. pakalnėj. Pakalniškių kaimas taip pat yra Šakių raj. prie kelio Gelgaudiškis-Plokščiai. Jis irgi yra pakalnėj. Antkalniškių km (=ant kalno) yra Jurbarko rajone. Netoli nuo Jurbarko yra Kalnėnų kaimas. Jis išsidėstęs aukštesnėse panemunės vietose t. y. kalnuose.

Šilutės raj. Švėkšnos miestelio pavadinimas kilęs nuo Švėkšnalės upelio; taip kaip ir Kvėdarnos (Šilalės raj.) miestelio pavadinimas nuo Kvėdarnalės upelio. Anksčiau Kvėdarna buvo vadinama Kvėdaina. Po 1624 m. Švėkšnos dvare buvo įsteigta stiklo gamykla "Huta szklana". Matyt toje vietoje, kur buvo stiklo gamykla išikūręs kaimas gavo Utos kaimo vardą (=Huta).

1304 m. Gardamas (Šilutės raj.) buvo sunaikintas kryžiuočių. Čia buvo senovėji tvoromis aptverta (=gardas) vietovė, o gal pilis ar tvirtovė. Nuo to, t. y. gardo ir gavo vietovės Gardamo pavadinimą, išlikusį iki šių dienų.

Žemaičių Naumiestis (Šilutės raj.) daug kartų istorijos bėgyje degė ir vis atsistatė t. y. pakilo naujas miestas Naumiestis. Kadangi jis yra Zemaitijoje ir pavadintas Zemaičių Naumiestiu. Šakių rajone esantis Naumiestis gavo Kudirkos Naumiestio pavadinimą dėl to, kad jame ilgai gyveno, dirbo ir čia mirė lietuvių tautinės sąmonės kėlėjas, "Varpo" laikraščio

redaktorius ir leidėjas, rašytojas, muzikos kūrėjas, gydytojas Vincas Kudirka, gimęs 1858 m. gruodžio 31 d., miręs 1899 m. Dabar Kudirkos Naumiestyje yra V. Kudirkos gatvė, V. Kudirkos vidurinė mokykla. V. Kudirkos vardu pavadintų gatvių yra daugelyje Lietuvos miestų.

Du kilometrus į pietus nuo Švėkšnos yra Vilkėnų kaimas. Šio kaimo vietoje senovėje buvo dideli miškai, o juose daug vilkų. Nuo vilkų ir buvo pavadintas Vilkėnų kaimas. Beje nuo meškų (apylinkėse senovėje buvo daug meškų) gavo pavadinimus Šakių raj. Meškinės kaimas, Šilutės raj. Meškinės kaimas, nuo stumbrų (senovėji buvo daug stumbrų)—Stumbrės kaimas Plungės raj. Rietavo apylinkėje ir kt.

Šilutės raj. Vainuto miestelio pavadinimas kilęs nuo upelio vardo Vainutėlė. Tai tikroji miestelio vardo kilmė. Tačiau yra ir legendinė. Senovėje Vainuto (kiti sako Kvėdarnos vietoje) miestelio vietoje buvęs didelis, garsus, legendarinis Gromano miestas. Užėję dideli karai, kurių metu miestas buvęs sunaikintas. Kas po karų = vainų) liko buvo pavadinta Vainutu.

Kad užsiminiau apie legendarinę Gromano miestą, tai teko girdėti, kad jis buvęs Kvėdarnos miestelio vietoje. Tai buvęs labai didelis miestas per karus sunaikintas. Per karus Gromano miestas buvęs sunaikintas, o jo centre pakasti dideli turtai. Kas tuos turtus atras, turės atstatyti Gromano miestą. Kai kurie pasakotojai Kvėdarnos miestelio ribas, sako, buvusias toli už Jūros upės. Klaipėdos rajono Judrėnų miestelio vardą gavo nuo Judrės upelio. Netoli Judrėnų yra didžiojo lietuvių lakūno Stepono Dariaus gimtosios sodybos vieta. Po lakūno drąsiojo skridimo visas kaimas buvo pavadintas Dariškės (nuo Dariaus) kaimu. Žvingių bažnytkaimio (Šilalės raj.) pavadinimas kilęs iš senovinio žemaitiško žodžio žvingys, reiškiančio pošūkį, vingį (matyt, kelio vingį). Šilalės raj. Didkiemio kaimo pavadinimas nuo didelio kiemo.

Tauragės raj. Žygaičių miestelio pavadinimo kilmė nuo pavardės Žygaitis. Netoli šio miestelio yra Prišmantų kaimas, kuris pavadintas pagal per jį tekančią Prišmantės upelį. To paties rajono Sartininkų gyvenvietės pavadinimas nuo Sartės upelio. Pagramančio vietovė pavadinta nuo Gramančios upelio pavadinimo (=prie Gramančios). Pašaltuonio kaimas gavo pavadinimą nuo Šaltuonos upelio (=prie Šaltuonos). Nuo upelio Alsa pavadinimą gavo

Jurbarko raj. Paalsių kaimas, nuo Vidaujos upelio—Pavidaujo km., nuo Antvardos—Paantvardžiai. Nuo Kregždantės upelio kilo pavadinimas Šakių raj. Kregždančių, nuo Arijos-Paarijų kaimo.

Prie minėtų Žygaičių esančio Draudenių kaimo pavadinimas yra kilęs nuo Draudenio ežero. Šilutės raj. Bikavėnų gyvenvietės pavadinimas kilęs nuo Bikavos upelio vardo.

Tauragės raj. Lomių kaimo pavadinimas nuo lomos t. y. žemos vietos, o Skaudvilės, Adakavo, Vaidilų vietovių pavadinimai kilo nuo asmenvardžių Skaudvilio, Adakauskių, Vaidilų (visi buvę dvarponiui).

Raseinių raj. Kryžkalnio vietovės pavadinimas nuo to, kad čia kryžium susikerta pagrindiniai keliai Kaunas-Klaipėda ir Tauragė (Karaliaučius)-Ryga.

Šilalės raj. Bijotų kaimo pavadinimas kilęs nuo Paškevičienės Beatos, Bijotų valdytojos, vardo Beatos. Šio rajono prie ežero buvusi vietovė gavo Požerės (= po ežerų) vardą. Panašus Povandenės (netoli Nainių) vietovės pavadinimo tolimos (= prie vandens). Prie Kražantės upelio esanti gyvenvietė Kelmės raj. nuo seno turi Pakražantės pavadinimą, o Tauragės raj. prie upės Sunijos kaimas turi Antšunių pavadinimą (= ant Šunijos). Nuo Upynalės upelio pavadinimą gavo Šilalės raj. Upynos miestelio pavadinimas, kuriame po žymaus Lituanikos skridimo buvo leidžiamas laikraštis "Lithuanikos aidai". Kairiam Narės upelio krante atsiradusiam kaimui žmonės davė Narsėdžių vardą (= Varė, sėdi = gyvena prie Varės). Karšuvos vietovė turi žuvies karšio pavadinimą. Pajūris, Pajūralis, Pažvėris pavadinti pirmieji du nuo Jūros upės, o trečiasis nuo Žvėrio upelio.

Rajono centro Šilalės pavadinimas kilęs nuo žodžio šilos. Senovėje Šilalės vietovę vadino Garduva, vėliau pradėta vadinti Šilo Gardos (aplink buvo miškai) vėliau Silo Daržas (buvo aptverta), galų gale likusi žemaitiškas pavadinimas Šilalė (= bendrinėj lietuvių kalboj Šilelis.). Palyginta: Kretingalė (nuo upelio).

Prie Tūbinynės miško įsikūrusį kaimą netoli Zilalės pavadino Tūbinės.

Dievytis pavadinimas kilęs nuo žodžio dyvytis t. y. stebėtis. Galimas daiktas, kad jis kilo nuo Dyvo (t. y. dievo) vyta = šventykla.

Kaime Šilalės raj., kur buvo daug obelų pavadino Obelynu. Jį dalijo į Seną Obelyną (kur įsikūrė pirmieji kaimo gyventojai), Naują Obelyną (kur išsiplėtė, pasistatė naujos sody-

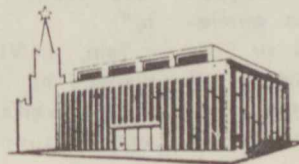
bos) ir Rusų Obelyną, kuriame gyveno atvežti rusų kolonistai. Kaimą Vytogala (= Vytogalas) skirsto į Mažiukė Vytogala, kur buvo smulkesni ūkiai, pamiškėje ir Didžioji Vytogala, kur buvo stambesni ūkininkai.

Pajūrio apylinkės Reistų kaimo pavadinimas kilęs nuo raisto t. y. pelkės.

Tauragės raj. Pūtvės gyvenvietės pavadinimas kilęs nuo Pūtvės pelkės. Galimas ir antros vietovardžio kilmės variantas—čia gyveno dvarponis Putvinskas. Plungės raj. Bagdonavo vietovės pavadinimas kilo nuo Plungės ir aplinkinių žemių savininko Oginskio Bagdono vardo, kuris čia atjodavo medžioti. Per Šilalės raj. Tenenių gyvenvietę teka upelis Tenenys. Nuo upelio vardo kilo Tenenių pavadinimas. Prie Akmenos upės yra kaimas, pavadintas Indija. Tai labai graži, kalvų apsupta vieta. Kadangi Indija buvo laikoma ekzotiška šalim, tai ir šią gražią vietovę žmonės nuo senovės vadina Indija.

Šilalės raj. netoli Kvėdarnos yra vietovė vadinama Maskvos. Seni žmonės Maskvą beveik visoje Lietuvoje ir dabar vadina Maksva. Reiškia, Maskva atitinka Maksva. Tai kaip atsirado Maskva Šilalės rajone? Dvarininko Grajausko dvaro dentre po 1863 m. sukilimo prieš rusus, buvo patalpinti kazokai. Aplinkiniai žmonės prijautė sukilėliams. Dauguma patys dalyvavo sukilime. Caro kariuomenė netoli nuo Maskvos prie Žvėrio upelio greta Jūros upės žiauriai sumušė sukilėlius. Sukilėlių kapas ir dabar ten yra. Taigi, aplinkiniai žmonės rusų kareivių apgyventą dvaro centrą pavadino Maskva (tarmiškai Maksva, Maksvos). O tą metą, kur užsiiminėdavo kareiviai, atlikdavo karines pratybas pavadino Maskolija. Maksvos ir Maskolijos pavadinimai tebėra ir šiandien.

Manau, kad vietovardžių kilmė glaudžiai susijusi su jų atsiradimo laiko dvasia. O tai pradeda nušviesti krašto praeitį. Kiekvienas vietovardis mokslininkui daug ką pasako apie žmonių gyvenimą, užsiėmimą, tautiškumą. Kiekvienas vietovardis brangus mokslininkui dabar, dar brangesnis bus ateityje, nes daugybės vietovardžių užsimirštų, keičiasi.

Anglies kasyklų prietemoje siekė dvasios šviesos

1955 m. žinomų JAV pažangiųjų lietuvių veikėjų grupė kreipėsi į visuomenę, kviesdama paremti Jono Vilkelio-Bijūno poezijos knygos išleidimą. A. Bimba, R. Baranikas, V. Jakštys, L. Jonikas, K. Karosienė, M. Masys, S. Masytė, A. Metelionis, R. Mizara, K. Petrikienė, S. Sasna (Sasnauskienė) ir kiti savo atsišaukime rašė:

„Mes, žemiau pasirašiusieji, kaip tūkstančiai ir šūkstančiai kitų pažangių Amerikos lietuvių, gerai pažįstame Vilkelį-Bijūną — poetą, laikraštininką ir ilgametį darbininkiško judėjimo rėmėją.

Lietuvių meno sąjungos centras yra pasiryžęs išleisti Vilkelio-Bijūno rinkinius eilėraščius. Mes sveikiname tą žygį. Mes taip pat žinome, kad knygų išleidimas dabartiniu metu yra nelengvas dalykas. Todėl mes esame pirmieji, prisidedantieji su knygos prenumeratomis iš anksto. Mes esame tikri, kad atsiras šimtai kitų lie-

tuvių, kurie norės prisidėti prie Vilkelio-Bijūno poezijos išleidimo“.

Knygoje, kuri, pavadinta „Gyvenimo sukūriai“, išėjo 1956 m., pridėtas prenumeratorių sąrašas, jame — daugiau kaip 550 pavardžių ir kelios organizacijos. Tuo metu Jonas Vilkelis gyveno ir gydėsi Floridoje. Orlande jis išgulėjo ligoninėje 4 metus 9 mėnesius ir 10 dienų. Nepavyko nugalėti ligos, kuri jį „atlydėjo“ iš anglies kasyklų. 1967 m. birželio 2 d. J. Vilkelis mirė nuo angliakasių džiovos — dusulio, vadinamo silikeze, nepagydomai užteršiančio ir sužalojančio plaučius.

Jono Vilkelio gyvenimas ir likimas atskleidžia mums asmenybę išeiivio, kuris, ketvirtį amžiaus išdirbęs dusloje anglies kasyklų tamsoje, tykomas mirtinų pavojų, atkakliai, užsispyręs siekė dvasios šviesos, kuris pasiryžimo dėka iškilo į žinomus darbo žmonių — emigrantų veikėjus. Prisiminimuose, paskelbtuose eilėraščių rinkinyje, jis rašė:

„Šioj šalyj teko gyventi sekamosiose valstijose: Konektikute, Pensilvanijoje, Mičigane, Indianoje, Ilinojuje, Floridoje. Bet ilgiausiai gyvenau Pensilvanijos valstijoje, kietosios anglies srityse. Ten anglies kasyklose išdirbau virš 25 metų“.

Taip, J. Vilkelis buvo vienas tų darbininkų kultūros veikėjų, kurių gyvenimas susietas su mūsų

išeiivių „protėvyne“ — „lietuviškąja“ angliakasių Pensilvanija. Jis užsiliko tame krašte — ne todėl, kad patiko, bet todėl, kad neturėjo kitos išeities, nerado kito darbo.

J. Vilkelis atvyko į Ameriką 1907 m. Savo gyvenimo pradžią jis prisiminė šitaip:

„Ne tokj Amerikoj gyvenimą radau, kokj buvau įsivaizdavęs. 19 metų vaikėžas priverstas buvau dirbti, kur tvirtiems ir suaugusiems vyrams buvo sunku. Pirmas mano darbas buvo netoli Voterbario (Konektikut), ūkyje. Čia visokis darbas nebūtų taip jau blogas, jei ne tų karvių melžimas. Čia reikia ir tvirtų rankų, ir mokėjimo melžti, o aš nei vieno iš tų neturėjau. Kiti melžėjai jau turi po 6—7 karves išmelžę, o aš vos 3. Baisi gėdal iš kailio neriausi, kad tik su kitais susilyginčiau, bet sunku. Tik baigdamas mėnesį, išmelždavau po 9 karves rytais ir vakarais, kiti po 12, bet mano rankos buvo ištinusios ir labai tirpdavo pirštai, ypač atsikėlęs iš ryto, negalėdavau jų ištiesti, pasidarė kaip grėbliai“.

Tada jaunuolis parašė laišką tėvui į... Pensilvaniją, kuris nežinojo, kad ir jo sūnus jau Amerikoje.

Jono Vilkelio tėvai turėjo nedidelį ūkį Strazdų kaime, tuometiniame Musninkų valsčiuje (dabar — Sirvintų raj., Ciobiškio apyl.). Vaikams nereikėjo pas svetimus tarnauti, bet

pinigų visuomet stigo. 1904 m. pavasarį tėvas, palikęs šeimą, išvyko į Pensilvanijos anglies kasyklų „lietuvių sostinę“ — Šenandorj (Shenandoah). Likusieji dirbo ūkyje, tėvas atsiųsdavo pinigų. 1906 m. rašytame į namus laiške, pavaizduodamas sunkią atėivių dalį ir tragiškus jų likimus, jis griežtai uždraudė sūnui ir svajot apie važiavimą Amerikon. Bet sūnus, paveiktas visuotinių emigracijos nuotaikų, užplūdusių kaimą po revoliucijos užgniauzimo, surado būdą iškelti į Ameriką. Ir tik atsidūręs sunkioje padėtyje, jis parašė laišką tėvui. Šis netrukus pakvietė sūnų pas save. Jonas pradėjo sunkų angliakasio — mainerio darbą:

„Parėjęs iš mainų „nukankintas fiziškai ir dvasiškai, pasislėpęs gailiai apsisiverkdavau. O kai tėvas paklausdavau, kaip man patinka Amerika, atsakydavau — „gerai“.

Tik dabar aš pradėjau suprasti teisingą tėvo patarimą...“

1912 m. J. Vilkelis apilankė Lietuvą, pasisvečiavo tris mėnesius, grįžo į Ameriką ir daugiau nebeamatė gimtojo krašto... Motina jau buvo mirusi, tėvas, grįžęs iš JAV 1909 m., vėl tvarkėsi ūkyje.

25 metus dirbdamas anglies kasyklose, jis patyrė visus darbo žmogaus vargus, matė tautiečių tragedijas, bodejosi tamsa, girtuokliavimu, atsilikimu: „... prieš mano akis riegso iš anglių išmatų supil-

ti „durbankiai“, aprūkė „brėkieriai“, vienu kitur tarp akmenų apšepę krūmokšniai. Galima retkarčiais pamatyti ir murziną juodą varną.

Nenuostabu, kad čia suvažiavę jauni ir neapsižvietę vaikinai skendino save alkoholyje. Juk apsvaigintas prōtas ir jausmai negali to baisaus nykaus dvasinio skurdo atjaust. Bet... apsvaigę, lyg sužvėrėję, mušdavosi saliuose.

Tai tokia buvo mano naujoji tėvynė“.

Atsidūręs tarp vargo brolių angliakasių, jis nesusitaikė su likimu, siekė mokslo, įsijungė į pažangią veiklą. Gavęs darbą, kuriam vadovavo apsišvietęs socialistas Juozas Gružinskas, J. Vilkelis, jau 1907 m. tapęs angliakasių unijos nariu, įsitraukė į pažangią darbininkų lietuvių veiklą. 1909 m. įstojo į Tėvynės Mylėtojų Draugystę (TMD), sekančiais metais — į Lietuvių socialistų sąjungos 28-ąją kuopą, kuri turėjo puikų klubą pačiame Senandoriaus centre; ten ateidavo visi lietuviški laikraščiai, buvo

didelis knygynas, veikė TMD centras, būrėsi ir laisvamaniai, glaudėsi „Darbininkų vilties“ laikraščio redakcija. Klube buvo daug kalbama apie socializmą, veikė darbininkų choras, buvo vaidinami spektakliai. 1911 m. J. Vilkelis debiutavo savi-veiklinėje scenoje.

Lietuviškame socialistiniame veikime sparčiai brendo J. Vilkelio klasinė sąmonė. J. Mileris-Dzūkėlis, žinomas pažangios spaudos bendradarbis, prisimena, kad J. Vilkelis, kaip revoliucinis socialistas, besivadovaujantis partiniu, proletariniu solidarumu, padėjo jam, beje, savo geram bičiuliui, gauti darbo anglies kasyklose tada, kai siautė nedarbas. O 1915 m., kaip rašoma J. Vilkelio poezijos knygos prafarmėje, jis, angliakasis, buvo vienas iš LSS vadovų — jį išrinko vykdomojo komiteto nariu, jis ėjo komiteto sekretoriaus pareigas.

Mėgino studijuoti Valparaiso universitete, bet pristigo pinigų, ir vėl teko leistis į kasyklas...

Daug skaitė, žvietėsi.

Pamėgęs poeziją dar „motinos klasėje“, jis ypač žavėjosi Jovaro eilėraščiais, o iš V. Kudirkos „Tiesų eilėms rašyti“ pats mokėsi eilivimo. Pasirašinėjo Svieto Pareiga, Bijūnu, Jonu ir kitais slapyvardžiais.

Plunksnai tobulinti sąlygų nebuvo. Tad jo poezija, nepaisant pastangų, dažnai buvo nepakankamo literatūrinio lygio. Kai išėjo J. Vilkelio knyga, „Laisvės“ laikraštyje kilo diskusija, buvo priekaištauta dėl knygos trūkumų. Į ją „Šviesoje“ atsiliepė A. Bimba (A. Salietis). Nurodęs, jog autorius ne visada sugeba pasiekti poetinį tikslą, apsilenkia su poezijos, taip pat ir sintaksės reikalavimais, jog nepakankamai atidūs būvę redaktoriai, jis drauge ypač pabrėžė pozityvią angliakasio kūrybos reikšmę: „Vilkelio poezija yra darbininkiška, geros, nuširdžios valios poezija. Jos tikslas aiškus: skatinti lietuvių darbo žmogų kovą už šviesesnį rytojū“. A. Bimba tvirtino: „Nepadarėys klaidos, jeigu kiekvienas „Šviesos“ skaityto-

jas įsigis „Gyvenimo sunkurius“ ir perskaitys“.

Pažangūs JAV lietuviai, savamoksliai darbo žmonės, J. Vilkelio eilėse rado jiems brangių temų ir motyvų, artimų jausmų. Angliakasių poetas rašė apie sunkų darbo draugų likimą ir buitį, kvietė kovoti už teisingesnį gyvenimą, ragino šviestis, dalijosi gamtos grožio, žmonių santykių įspūdžiais, pasisakė prieš fašistinius interventus Ispanijoje ir prieš hitlerininkų žiaurumus, ragino kovoti už taiką, dedikavo eiles savo draugams, kritikavo pokario pabėgėlius, pašiepė žmogiškąsias silpnības ir t. t. Suskambėdavo ir asmeniškai, kartais gaudžių išgyvenimų motyvai, ypač gulint ligoninėje, kur beviltiškai kovota su liga.

J. Vilkelis-Bijūnas darė bavo, kiek pajėgė, pažangiose Floridos lietuvių organizacijose, rašinėjo pažangiai spaudai, iki paskutinio atodūsiu dirbo kilniam proletariato reikalui, su kuriuo susiejo savo gyvenimą.

VYTAUTAS
KAZAKEVIČIUS

Eugenijus MATUZEVIČIUS

Skambink

pavasario varpais

Tu vėl mane pašauk,
Tu man neleisk nurimt,
Pavasarinis nerime,
Įkvėpk ir vėl man viltį!
Ir skambinki pavasario varpais,
Aukštų pušų viršūnėmis! —
Kad vėl lietaus nuplautas kelias
Mane išvestų iš namų,
Nuvestų ten, kur darbo skonis —
Ir paprastas, ir kasdieninis,
Pakvipęs žuvimi, derva ir vėju,
Trumpų pavasario naktų miegu

Ir nuovargiu, kurs nuo visų ligų išgydo... .

Pašauk mane, kad būčiau vėl tenai,
Kur visada įauti
Bičiulio petį, ranką.

O nerime,
Manęs ramybėj nepalik!
Atlėk lyg vėjas
ir atplėški langus,
Atverki mano žvilgsniui
Akiračio žydrąsias tolumąs,
Kur virš laukų ir marių
paukščiai skrenda...

Įkvėpk ir vėl man viltį,
Nuvesk mane tenai,
Kur darbas, kur laužai ir nuovargis,
Kur naktys — trumpos, be sapnų.

Ižymus prancūzų rašytojas, didelis kovotojas už taiką ir naują pasaulį Romenas Rolanas

A. GUČIŪNIETIS

Gyvenimas—tai mirimų ir prisikėlimų eilė . . .

Taip didysis rašytojas R. Rolanas pavaizdavo žmogaus gyvenimą savo garsiajame romane—epopėjoje „Jean Christopher“, kuriame praslenska ne tik didžio žmogaus gyvenimas, bet ir ištisa epocha, kurioje po Spalio socialistinės revoliucijos griuvo monarchų sostai ir jų valstybės. Senojo pasaulio vietoje liaudis kūrė naują, su nauja—marksistine filosofija, morale ir estetika.

Būsimojo—naujo gyvenimo jaunam kūrėjui rašytojas gražiai palinkėjo: „Januoli, naujos dienos žmogau, būk didesnis ir laimingesnis už mus“! . . .

R. Rolanas gimė 1866 m. sausio 29 d., o mirė 1944 m. gruodžio 30 d. Palaidotas Brevo miestelyje, tarp daug Prancūzijos darbo žmonių, o ypatingai taikos šalininkų ir jaunimo.

R. Rolanas buvo ne tik ižymus rašytojas, humanistas, bet ir didis kovotojas už naują pasaulį, be karų, be išnaudotojų. Nors jis augo inteligentiškoje notaro šeimoje, bet nuo jaunystės labai užjautė vargstančią liaudį. Baigęs mokslus ir igijęs puikų muzikalinį išsilavinimą, Rolanas tapo žymiu muzikos profesorium.

Jį labai paveikė XVIII a. materialistinės, revoliucinės idėjos ir sužavėjo kompozitorius Beethovenas bei ižymusis rusų rašytojas Levas Tolstojus.

Pažangių idėjų paveiktas jis stengėsi priartėti prie liaudies, sukurti jai naują literatūrą ir teatrą.

Pirmieji Rolano literatūriniai kūriniai buvo dramos: „Tikėjimo tragedija“ (1895-1897) ir „Revoliucinės dramos“ (1898-1927), kurios pagal jo nuomonę turėjo padėti sukurti naują liaudies teatrą, priešingą Prancūzijos imperialistinei atmosferai.

Rašytojas kreipėsi į pasaulio didžiųjų mokslo, meno ir kultūros veikėjų, nusipelnusių nemirtingo gyvenimo pavyzdžius ir parašė puikias jų biografijų knygas:—„Beethoveno gyvenimas“ (1902), „Michealangelo gyvenimas“ (1905), „Levo Tolstojaus gyvenimas“ (1911). Rolanas išgarsėjo visame pasaulyje savo dešimties

Romenas Rolanas [1866-1944]

tomų romanu „Jean Christopher“ (1904-1912), kuris pilnas aštrios kritikos prieš Prancūzijos tuometinį gyvenimą. Jame išreikšta didžiausia meilė žmogui, jo išminčiai, širdingumui ir kūrybinėms galioms.

Tačiau rašytojo pareikštiems kilniems idealams buržuazija sudavė žiauriausį smūgį.

Prancūzijos ir Vokietijos imperialistiniai vadovai įstūmė Europos ir pasaulio tautas į baisų 1914 metų karą, kuriame dešimtys milijonų žmonių žuvo frontuose ir apie 20 milijonų mirė nuo epideminių ligų.

Karo pradžioje Rolanas turėjo apleisti tėvynę ir išvykti į Šveicariją, nes sužūlėję šovinstai grasino jam mirtimi, kaip 1914 m. liepos 31 d., kad nužudė garsųjį socialistą Ž. Žoresą.

Imperialistinį karą rašytojas pasmerkė kaip didžiausį nusikaltimą prieš žmoniją.

Šveicarijoje gyvendamas Rolanas susitikdavo su rusų emigrantais komunistais A. Lunačarskiu ir kitais, kurie marksistiniai įrodinėjo jam, kad kol pasaulyje turtuoliai išnaudoja darbo žmones, tai nėra abstrakčios žmonijos, o yra klasės broliai—išnaudojamieji darbo žmonės—ir jų nesutaikomi priešai—išnaudotojai turtuoliai.

Yra tik viena teisinga liaudies išeitis, tai darbo masių kova prieš išnaudotojų klases ir imperialistinio karo pavertimas pilietiniu karu, kad nuverstų caro patvaldystę ir sukurti darbo žmonių tarybų socialistinę valstybę.

Spalio socialistinė revoliucija rašytojui padarė didžiausį išpūdį, nes jai sėkmingai vadovavo proletariato vadas V. I. Leninas, kurį asmeniškai jis pažino dar Šveicarijoje. Po Spalio revoliucijos Rolanas pasuko į socializmą, suartėjo su M. Gorkiu ir kitais rusų rašytojais.

1919 m. pasirodė nauja R. Rolano knyga—“Kola Brenjonas”. Apie ją M. Gorkis taip rašė: “Tai puikiausia mūsų dienų knyga. Reikia turėti širdį, galinčią daryti stebuklus, kad sukurtum Prancūzijoje . . . tokią gaivią knygą,—knygą nepajudinamo ir vyriško tikėjimo savo liaudies žmogum, prancūzu” . . .

1935 metų vasarą rašytojas aplankė Tarybų Sąjungą, kalbėjosi su rašytojais, darbininkais, moksleiviais ir viską patsai pamatė. Po to jis atvirai ir drąsiai stojo už Tarybų Sąjungą. Dešimtimis straipsnių rašytojas gynė socialistinį pasaulį nuo įvairių priešų.

“Aš žinau,—rašė Rolanas, kad Tarybų Sąjunga yra galingiausia socialistinės pažangos garantija ir kad ji gina visos žmonijos laimę. Aš žinau, kad ji—mūsų gyvoji tvirtovė”.

Jau pagyvenęs rašytojas parašė puikią penkių tomų epopėją “Užburtoji siela”, kurioje parodė moterį Anetą Rivjer, išsiveržusią iš miesčioniškos šeimos į prasmingą darbo žmonių kovos gyvenimą, suradusį sau ir sūnui Markui kelią į Liaudies frontą . . . Kai Markas žuvo Ispanijoje nuo Musolinio juodmarškinių, tai jo motina kovojo už socializmo idealus . . .

Spalio socialistinės revoliucijos 20 metų sukakties proga Rolanas atsiuntė Tarybų Sąjungai jaudinantį pasveikinimą:(—“Draugai ir bičiuliai, Tarybų Sąjungos darbo žmonės, drauge su Jumis aš švenčiu Jūsų Sąjungos dvidešimtmetį. Tai bendra visos žmonijos, besistengiančios sutraukti kapitalistinio išnaudojimo ir fašistinio barbariškumo grandines, šventė. Tame kovos lauke, koįs yra šių dienų pasaulis, galinga Tarybų Sąjunga didžiausia

socialinio teisingumo ir žmonijos pažangos armija. Mes sveikiname jos vėliavas. Nuo Ispanijos ligi Kinijos visos prislėgtosios tautos, kovojančios dėl laisvės, turi vieną bendrą Tėvynę—Tarybų Sąjungą, išplitusią ligi visos žmonijos darbininkų—valstiečių-Internacionalo. Visada būkime vieningi! Drauge mes nugalėsime!”

Rolanas buvo antiimperialistinių ir antifašistinių tarptautinių kongresų įkvėpėjas ir nenuilstantis organizatorius. Jis kovojo prieš kalinimą ir persekiojimus, revoliucinių vadų—Tolerio, Sako ir Vencečio, Dimitrovo, Telmano, Gramžio ir kitų.

Ispanijos pilietinio karo metu rašytojas visais būdais rėmė ir palaikė respublikonus, kovojusius prieš fašizmą.

Lietuvos pažangieji darbo žmonės jau nuo 1925 metų gerai žinojo brangų Romeno Rolano vardą, nes tais metais ne mažai Lietuvos bedarbių atsidūrė Prancūzijos dvarininkų žiaurioje eksploatacijoje. Jie su didele pagarba ir dėkingumu minėdavo Prancūzijos revoliucinius veikėjus A. Barbiusą, R. Rolaną, M. Torežą ir kitus jų užtarėjus.

1926 m. “Kultūros” žurnalas išspausdino K. Gelvainio gražų straipsnį apie Rolaną. 1931 m. pradžioje “Trečias frontas” Nr. 4 patalpino Pr. Markūno puikų straipsnį rašytojo 65 metų proga.

1931 m. straipsnyje “Atsisveikinimas su praeitimi” Rolanas gražiai paminėjo mūsų puikųjį dailininką M. Čiurlionį. Vėliau rašytojas susirašinėjo su jo našle S. Čiurlioniene-Kyman-taite, su J. Šukiu, rašiusiu apie Rolano mokslinį darbą, su K. Boruta ir kitais. 1936 metais leisto pažangaus žurnalo “Literatūra” redakcija kvietė Rolaną bendradarbiauti žurnale. Rašytojas tuojau atsiuntė draugišką laišką ir du tekstus:—“Sudie Gorkiui” ir atsakymą į Pietų Afrikos laikraščio “Fourord” anketą. Straipsnyje “Sudie Gorkiui” rašytojas išreiškė didelę gailėtį dėl M. Gorkio mirties ir susižavėjimą mirusiojo milžiniškais literatūriniais kūriniais.

Tarybų Lietuvos darbo žmonės su dideliu įdomumu ir dėkingumu skaito gimtąja kalba nemirtingus Rolano kūrinius: “Jean Christopher”, “Michealangelo”, “Beethovena”, “Užburtoji siela”, “Kola Brenjoną” ir kitus.

Romeno Rolano vardas ir jo kūriniai amžinai bus mūsų liaudžiai puikiausiu pavyzdžiu kovoje už taiką ir demokratiją.

UŽSITĖSUSI KOVA

Prof. dr. ALBINAS GRIŠKA

Jau daugiau kaip pusantro tūkstančio metų vyksta kova tarp mokslo ir krikščionybės. 313 m. Milano ediktu krikščionybė buvo suteiktos vienodos teisės su pagonybe. Penktojo šimtmečio antroje pusėje, žlugus Romos imperijai, krikščionybė dar labiau įsigalėjo. Įsitvirtinusi tapo nepakanti senovės pasaulio sukaupioms mokslo žinioms apie gamtą. Ilgainiui krikščionybės įtakoje atsirado pažiūra, kad tik neapsišvietęs žmogus gali patikėti dievui. Todėl buvo menkinamos loginio mąstymo, proto pagalba įgytos žinios, į pirmą vietą keliant religines dogmas. Religijos tiesų „pranašumo“ prieš mokslą idėja, kurią krikščionybės skelbėjai amžiams bėgant ne kartą keitė, „gerino“ bei „tobulino“, išliko ir iki mūsų dienų.

Iki XIX a. pirmosios pusės bažnyčia kovojo prieš mokslą, padedama politinės, valstybinės valdžios. Vėliau griebėsi kitokių priemonių, siekdama sustabdyti mokslinės materialistinės pasaulėžiūros ir ateizmo idėjų plitimą. Naujus mokslo atradi-

mus, ypač gamtos mokslų, bažnytininkai sutikdavo prakeikimais ir grasinimais arba atitinkamai juos „apdorodavo“.

Šiandien Vatikano radijas mokslo ir religijos santykius lygina su ore skrendančiu lėktuvu bei žeme riedančiu traukiniu ar su dviem lygiagrečiai judančiais traukiniais. Atseit, šių transporto priemonių keliai nesukerta ir negali susikirsti. Šitai teigdami, Vatikano propagandistai nusižengia klasikinei mechanikai, antra, jie neteisėtai perkelia mechanikos principus visuomenės reiškiniams. Dar klaidingiau vadinti mokslą ir religiją dviem pažinimo formomis, dviem pažinimo keliais ar dviem žinojimo sferomis, kurios viena kitai neva esančios reikalingos, viena kitą papildančios. Kai kurie teologai ragina mokslininkus ir teologus nesikišti vieni į kitų reikalus. Atseit, mokslo žmonės nieko nenučiuokia religijoje, todėl bergždžia dievo ieškoti laboratorijose su mikroskopais. Ir kosmose jo nepamatysi, nes dievo sfera išeinanti už medžiaginio pasaulio ribų.

Klysta ir tie, kas priekaištuoja mokslui, kam jis neįstengias „aptikti dievo“ žemėje, suprasti pirminės esybės priežasčių bei reiškinų prasmės, suvokti organizmų psichikos ir žmogaus sąmonės esmės, prigimties ir panašiai. Iš tikrųjų dar tebeplyti milžiniški pažinimo dirvonai, ir todėl mokslininkų laukia dideli darbai. Tačiau mokslo raidos istorija rodo, kad mokslininkai, skverbdamiesi ir gilindamiesi į žemiškuosius materialiuosius dalykus, išaiškina daug nežinomų reiškinų.

ALBINAS GRIŠKA — VILNIAUS VALSTYBINIO PEDAGOGINIO INSTITUTO PROFESORIUS, FILOSOFIJOS DAKTARAS. TYRINĖJA FILOSOFINĖS MINTIES ISTORIJĄ SENAJAME VILNIAUS UNIVERSITETE (XVIII A. PB. — XIX A. PR.). ŠIAIS IR KITAIŠ — MATERIALISTINĖS FILOSOFIJOS LIETUVOJE ISTORIJOS, ATEIZMO BEI RELIGIJOS — KLAUSIMAIS SPAUDOJE YRA PASKELBĖS KELIAS DEŠIMTIS STRAIPSNŲ.

O dabar trumpai apžvelgsime, kaip istoriškai klostėsi atskirų „senesnių“ gamtos mokslų ir krikščionybės santykiai.

ASTRONOMIJA

Maždaug iki XV a. astronomija buvo susimaišiusi su mitologija, astrologija ir kitokiais prasimanymais. Daugeliu tų žinių pasinaudojo krikščionybė bei kitos religijos. Tobulėjant Visatos stebėjimų metodams, kaupiantis žinioms, astronomija žingsnis po žingsnio atsipalaidavo nuo prasimanymų. Dauguma žymių astronomijos atstovų atsisakė klaidingo teologų samprotavimo apie du pasaulius — žemiškąjį ir dangiškąjį. Mikalojus Kopernikas, Ticho Brahė, Galileo Galilėjus atmetė senovėje sukurtą ir dvasininkų daugelį amžių skelbtą mokymą, jog Žemė esanti Visatos centras. Geocentrizmu bažnyčia ilgai rėmė dievo buvimą, todėl priešiškaai sutikdavo bet kokias naujas prielaidas apie Visatos sandarą bei kilmę. Gindami religines dogmas teistai tebesidangsto Emanuelio Kanto vardu ir mokslo autoritetu. Taip, šį mokslininką vargu ar galima pavadinti ateistu. Tačiau, skelbdamas, jog Saulės sistemos kūnai atsiradę iš kosminės medžiagos, jis faktiškai atmetė dieviškąjį kūrimo aktą. Tiesa, pats Karaliaučiaus filosofas šitokios išvados nepadarė, bet ji nuosekliai išplaukia iš jo mokymo. Beje, jis kalbėjo ir apie tai, jog logika galima įrodyti dievo nebuvimą. Žinomas filosofas pastebėjo prieštaravimą tarp mokslo ir religijos.

Imkime artimesnius laikus. Pastaraisiais dešimtmečiais astronomijos mokslas dar labiau išsiplėtė ir sustiprėjo. Susikūrė daug naujų mokslo šakų, tiriančių įvairius Visatos kūnus bei reiškinius. Religijos ir bažnyčios autoritetas kosmoso supratimo srityje gerokai susilpnėjo.

Pavyzdžiui, mokslo ir technikos laimėjimų verčiami, dvasininkai dabar atsisakė vadinamos pasaulio „šiluminės mirties“ idėjos, rečiau bekaruoja „besiplečiančios Visatos“ ir kitas prielaidas, kuriomis ilgai rėmėsi. Mokslininkai atmeta tai, kuo negalima paaiškinti naujai atrastų reiškinių. Jie ieško, kuria, formuluoja naujas prielaidas bei idėjas, kurios tuo ar kitu momentu teisingiausiai (nors toll gražu nepilnai) nusako naują, nežinomą objektą. Teologai elgiasi atvirkščiai. Jie bando įrodyti, jog pasaulio pažinime mokslo vertė esanti mažesnė, nei religijos. Antal Maiseno vyskupas Otas Špiulbekas pareiškė, kad „Jau išryškėjo ta vieta, kur nutyla fizikas ir gali kalbėti tik teologas bei religingas žmogus“.

Teologai suras dar ne vieną ribą, kur

neva baigiasi mokslas ir prasideda teologija. Tokių ribų buvo daug praeityje. Tik praėjusių amžių teologai bei religinės filosofijos šalininkai pamatydavo tas ribas a priori, t. y. iš anksto ir tuoj uždrausdavo mokslo žmonėms jas peržengti. Šiuolaikiniai religijos skelbėjai šias ribas atmeta a posteriori, t. y. vėliau, nustatydami jas pagal mokslo sukauptus duomenis. Mokslo priešai astronomijoje, suabsoliutinę šiuolaikinę reliatyvumo teoriją, t. y. mokslo žinių istoriškai apibrėžtą santykinį pobūdį, sąmoningai nepaisydami tokių žinių absoliutumo, objektyvumo, kalba apie dievišką laiką, erdvės, o tuo pačiu ir Visatos kilmę. Visa tai neva duota dievo, ir žmogus tai atskleidžia, istoriškai keisdamas savo požiūrį į Visatą. Žmogus, esą, keičias ir paties dievo suvokimą, vaizdavimą. Pavyzdžiui, jėzuitų kunigas Pjeras Tejaras de Šardenas dievą laikė kažkokia Omega, kažkuo neapibrėžtu, neaiškiu, tačiau nulemiančiu materialaus pasaulio dalykus, esančiu virš materialaus pasaulio.

O KAIP SU FIZIKA!

Dar neseniai teologai sakydavo, kad fizika befarpiškai vedanti prie dievo. Jų įpėdiniai teigia, jog šis mokslas atliekų tarpinį vaidmenį. Ateitį, žmogus, pažindamas dalykus ir reiškinius, tuo pačiu pažįsta jų kūrėją. Pasak dabartinių teologų, tai nėra paprasta. Kaipgi fizikos mokslas veda į dievą! Neotomistai atsako, jog tam pasitarnauja pačių mokslininkų, šiuo atveju, fizikų, tariamas supratimas, kad fizikos mokslas, nors ir vis labiau pažindamas tikrovę, atskleidžia tik reliatyvią, laikiną, santykinę tiesą, bet neatskleidžia absoliučios tiesos. Santykinė tiesa žmogui naudos neduodanti. Religijos gynėjams visiškai nerūpi praktiškoji fizikos mokslo pusė. Naujaisiuose šio mokslo laimėjimuose jie ieško tik naujų argumentų religijai ginti. Tačiau tai daro kitaip, negu jų pirmtakai. Pavyzdžiui, neotomistai pripažįsta Alberto Einšteino mokslą, kvantų teoriją, statistinį priežastingumą bei dėsningumo supratimą. Bet kaip! A. Einšteino teorija, pasak jų, tik pakeičianti sąvokų, žodžių, terminų sistemą, o ne pačias žmogaus žinias apie fizinį pasaulį. A. Einšteino reliatyvumo teorija, pasak teologų, netgi griauanti materializmą ir įtvirtinanti... ankstesnę scholastinę filosofiją. „Einšteinas mūsų“, — sako jie. Šiandieniniai scholastai tartum nemato, kad reliatyvumo teorija, kaip ir kitos šiuolaikinės fizikos teorijos, grindžia dialektinį materializmą. Vis daugiau žymių dabarties fizikų pripažįsta tokios filosofijos teisingumą. Tai ir suprantama. Juk reliatyvumo

pripažinimas, santykiškumo arba pažinimo kintamumo pripažinimas visiškai nereiškia, kad žmonių žinios apie gamtą yra silpnos, ribotos. Atvirkščiai, nuoseklus, vis gilesnis pasaulio pažinimas, atmetant pirmines netobulas žinias ir siekiant labiau pagrįstų, yra mokslo esmė, jo tvirto žengimo į priekį laidas. Fizika per palyginti trumpą laiką pasiekė neregėtų aukštumų ne todėl, kad jau rūpėjo suvokti kažkokius dieviškus dalykus. Tokio tikslo ji visiškai sau ir nekėlė.

Ir dar vienas dalykas, apie kurį dera pakalbėti. Tiesa, tai susiję ne tik su fizika, bet ir su kitais mokslais. Štai Vatikano radijas gana kategoriškai tvirtina, jog mokslai, tarp jų ir gamtos mokslai, visiškai neprieštarauja religijai, o religija — mokslams. Ne mažiau kategoriškai tvirtinama, kad „ateizmas neturi teisės ir jokio pagrindo dangstyti mokslo vardu“. Nekalbėsime apie mokslinio ateizmo esmę. Tai atskira ir plati tema. Tačiau ar teisingi yra Vatikano radijo teiginiai, kad, pavyzdžiui, fizika neturi nieko bendro su ateizmu? Gerai žinome, jog fizika, įvairios ir vis daugėjančios jos šakos gvildena kūniškus, fizinius reiškinius tam, kad padėtų žmogui susidaryti teisingą tikrovės vaizdą. Tai ugdo žmoguje materialistinę, ateistinę pasaulėžvalgą. Šis mokslas pradėjo savo kelią tuo, jog ėmė vyti lauk iš pasaulio visokias dvasias, atgamtines jėgas ar kažkokius pirmuosius dievybių veiksmus gamtoje. Fizika, kartu su kitais mokslais, nuplėšė nuo gamtos misticizmo šydą, kuriuo ją buvo apgaubusios religijos, išlaisvino žmogaus protą nuo scholastikos varžtų, išvalydama kelią į tikrąjį materialaus pasaulio pažinimą.

Naujai atskleistiems fiziniams reiškiniams apibūdinti mokslininkai kuria naujas sąvokas, teorijas, formuluoja naujus dėsnius bei lygtis. Pavyzdžiui, klasikinės mechanikos principais, dėsniais ar formulėmis negalima buvo nusakyti mikrodalelių mechanikos, t. y. jų judėjimo, jų sąveikos bei ryšių. Tada atsirado kvantinė mechanika, reliatyvumo teorija, neapibrėžtumų, papildomumo principai, į mokslą buvo įvesta statistinio dėsningumo supratimas bei kitos naujovės. Tai ir yra fizikos vystymasis gilyn ir platyn.

KIEK APIE CHEMIJĄ

Tebūnie leista pokalbį apie chemiją pradėti nuo senojo Vilniaus universiteto. Jame pirmuoju naujai įsteigtos chemijos katedros vedėju buvo paskirtas profesorius Andrius Sniadeckis. Šį mokslą jis dėstė iš materializmo pozicijų. Tuo laiku buvo ir

kitokių nuomonių. Sakysim, XVIII a. pab. — XIX a. pr. vokiečių chemikas Vinterlis skelbė, kad gamtoje yra kažkokie nematerialūs elementai, kuriems susijungus ir atsirandanti tikroji sunki materija. Kritikuodamas šią pažiūrą, profesorius Andrius Sniadeckis rašė: „Paprastai ir suprantamai pasakius, du „niekas“ gali susijungti ir sudaryti materialų kūną“. Panašių pasakėlių, jog dangaus kūnų kryptingas judėjimas priklauso nuo to, kad jų ašis suką angelai, vaikystės dienomis esame girdėję mokykloje. Dabar mus mėgina įtikinti, jog dvasioms priklausanti pirmenybė cheminėse reakcijose, ir jos šias reakcijas tvarkančios. Senojo Vilniaus universiteto profesorius teisingai pastebėjo ribą, prie kurios nuo seno vyko kova tarp materializmo ir idealizmo chemijoje. Žmogui jau seniai rūpėjo sužinoti, kodėl ir kaip jungiasi įvairios medžiagos. Kadaisė jos buvo vadinamos pradais, stichijomis, galvalais, elementais, pagaliau, atomais. XVII—XVIII a. chemijos mokslas brendė, apčiuopė savo objektą, savo nagrinėjamą sritį. R. Boilio, M. Lomonosovo, Lavuazjė, Daltono, D. Mendelejevo darbai suteikė chemijai mokslinį pagrindą. Atrodė, kad chemijos mokslui mažiau, negu kitiems, gali turėti įtakos bažnytinė filosofija. Tačiau teologai norėtų užvaldyti ir šį mokslą. Žmogus, teigia jie, žvelgdamas į dieviškąją laboratoriją, kur materialusis pasaulis yra tikra sampyna cheminių reakcijų, pažadino savo galvoje tam tikras idėjas. Tas žinias jis pakėlė iki chemijos mokslo lygio, mokslo plataus, galingo, leidžiančio žmogui įvaldyti jį prigimties savybėmis. Tai pasakyta ne kažkada seniai, o XIX a. pradžioje.

Kad ir ką bekalbėtų teologai, chemijos mokslas pagal savo specifiką bei esmę yra nukreiptas prieš religiją. Juk šis mokslas visada turi reikalo su labai konkrečiomis, apčiuopiamomis medžiagomis. Chemija nebuvo ir negalėjo būti mokslu tol, kol joje vyravo idealizmas bei fantastiniai prasimanymai, kaip, sakykime, alchemijos laikais. Jokie būrimai, užkeikimai ar pramanytos nemirtingos, atgamtiškos jėgos nepadės žmogui atlikti ir paprasčiausios cheminės reakcijos. Netgi tuo atveju, kai tyrinėtojai nėra iki galo žinomi reagentai, t. y. sudėtinės cheminės reakcijos dalys bei elementai, čia viskas lieka materialu. Neatsitiktinai chemijos mokslo kūrėjai, kaip vieną pirmųjų dėsnių, kuriuo remiasi mokslinė, materialistinė pasaulėžiūra, suformulavo materijos (medžiagos) amžinumo ar kiekybinio pastovumo idėją. Chemijos mokslo raida, jo laimėjimai labai pasitarnavo, atskleidžiant negyvosios ir gyvosios

gamtos vystymosi dėsningumus, tikrąjį reiškinį priešastingumą.

Pažinęs tikrąją daiktų prigimtį, vis giliau skverbdamasis į materialųjį pasaulį, žmogus tam tikra prasme aplenkia savaiminę kuriamąją materijos galią. Štai kodėl religijos gynėjai mūsų laikais vengia iš religijos pozicijų komentuoti chemijos bei į giminingų mokslų laimėjimus. Juk tie laimėjimai paneigia senąjį klaidingą vaizdinį, jog visa mus supanti aplinka kažkada buvo sutverta iš nieko.

ZVILGTELĖKIME Į BIOLOGIJĄ

Biologija nagrinėja esminę gamtos dalį — organinį pasaulį. Mokslininkai dabar skiria biologijai pirmaujančią vietą gamtos moksluose. Kokias svarbias problemas dabar sprendžia biologijai jos darbotvarkėje — svarbiausias klausimas: kas yra gyvybė? Į šį klausimą mėginama atsakyti ne tik polemizuojant mokslinėmis diskusijomis, bet ir pasitelkiant laboratorinius tyrimus, sudėtingus bandymus.

Biologijos mokslo teoretikai ir praktikai jau apčiuopė ir tyrinėja savitą organizmų dalelę, kuri yra tartum gyvybės saugotoja, perduodanti ją iš kartos į kartą. Vadinamosios genetinės inžinerijos atstovai, kartais nevengdami ir sensacijų, bando kištis į šiuos gyvybės procesus. Šiuolaikinė biologija labai daug žino apie gyvąjį organizmą, jo svarbiausias savybes bei funkcijas. Dialektinės materialistinės pakraipos mokslininkai biologai optimistiškai žiūri į gyvybės problemą. Jie teigia, kad gyvybė nėra žmogui neišsprendžiama mįslė, nors ir pripažįsta, jog mokslas čia susiduria su labai dideliais sunkumais. Bet kokioje mokslo šakoje apsieinama be sunkumų!

Religinės pasaulėjautos šalininkai, teologai atvira neieigia didelių biologijos mokslo laimėjimų. Tačiau jie iki šiol dar neatsisakė (ir negali atsisakyti) to, ką teigia apie gyvybę, jos esmę bei kilmę religija. Tiesa, jau nemaža religijos gynėjų nebe taip primityviai gina atgamtišką gyvybės kilmę, kartais net savotiškai sieja ją su materija. „Kiekvienas organizmas, visa organizmų veikla turi materialų pagrindą“, — sako vokiečių profesorius Jėzuitas Johanas Hasas. Šis dvasininkas, gvildenantis filosofinius biologijos klausimus, pripažįsta, jog „visi organizmai yra materialios struktūros, visa, kas atsiranda, sąlygojama gamtiškų aplinkybių, tai yra materijos jėgų“. Tačiau, kaip ir būdinga jėzuitui, gudriai užmaskuotu intarpu, savotiška „pataisa“ jis nekais paverčia tą pripažinimą. „Kadangi visi gyvybės reiškiniai, — rašo jis, — visada susiję su ma-

terija tai jie... vyksta taip, tartum gyvybė turėtų tik materialų pagrindą“.

Nesunku suprasti, kad religijos šalininkai norėtų įpiršti biologijos mokslui dievo, tariamai viso, kas gyva, kūrėjo vaizdinį. Jie teigia, jog tarybinio akademiško Aleksandro Oparino, jo pasekėjų bei mokinių sukurta gyvybės atsiradimo iš negyvosios medžiagos teorija, kurią nūnai pripažįsta dauguma pasaulio biologų, esanti neteisinga. Ši teorija, pasak teologų, neatsakanti į klausimą, kas yra gyvybė! Teologams, atseit, neišku, koku būdu negyvoji medžiaga pasiekė tokį lygį, kad ėmė savaimė „organizuotis“, t. y. tapti gyvąja medžiaga. Be to, iš kur ir kaip atsirado gyvojoje gamtoje esantis tikslingumas, kurį pripažįsta ir biologijos mokslas! Žodžiu, biologai idealistai priekabiajai ir įkyriai tebekartoja senuosius antidarvinistų teiginius, nepaisydami to, kad biologija jau atskleidė gyvybės esmę, žino organinėje gamtoje esančio tikslingumo bei objektyvaus priešastingumo kilmę, moka valdyti kal kuriuos gyvybei būdingus procesus. Geriausias to įrodymas — mokslininkų biologų bandymai, mūsų šalies ir užsienio selekcininkų darbai, kurių dėka gautos naujos, žemėje iki šiol neregėtos augalų ir gyvulių veislės. Šiuolaikinė genetiškai vis giliau ir visapusiškiau atskleidžia tikrąją gyvybės esmę. Tai ir kelia didelį nerimą religijos gynėjams, kurie mato, jog mokslo pasiekimai vis ryžtingiau šalina iš gyvosios gamtos dievą kūrėją.

ALDONA PUIŠYTĖ

Dosnumo žiburys

Išėjo motina ir tėvas. Išeidami paliko
 Dosnumo žiburį... Tik — neužpūsti...
 Tarp girių, mėlynuojančių ant lauko
 gelsvo,
 Ant rudeniško, žiba jis kas vakarą
 vaiskus.
 Taip amžiai renka aukso dulkes... Ką
 padėsim
 Ir mes prie jo išeidami — ateinantiems —
 Iš rankų tų pilnų — o ką atrinksim
 Reikiam epochos juvelyrui — laikui —
 ką?..

PO EGLIŲ BOKŠTAIS

Bronius MACKEVIČIUS

Namelis girioj

Žinau aš tylų namelį girioj,
Kur braido stirkos žmonių takais.
Tenai šermukšniai, audroj nusvirę,
Nuo žvilgsnio tyro
Liepsna įkais.
Ateik!
Tave ten pašlaitės kviečia,
Pamerkę puokštes kvapnių gėlių.
Ten aš, atnešęs saldžių aviečių,
Tave užsupsiu gausmu žaliu.
Kedens tau plaukus vėjeliai švelnūs,
Siūbuos viršūnių žalias marias.
O tu maitinsi iš delno elnius,
Kurie iš karto
Tave supras.
Ateik!
Ir namas, tyloj apmiręs,
Zvaigždes įžiebs vėl visuos languos.
Ateik į tylų namelį girioj,
Kur aš jaunystės dainų ilgiuos.

Eiguliai

Giria — kaip žmonės — verkia karčiai.
Dainuoja, dūsauja giliai.
Tik tokią jaučia ją beverdziai
Poetai — broliai eiguliai.
Miškų žalumą vėtroj matę,
Kaitroj, po rudenio šalną,
Jie žirdimi atranda medy
Jausmus ir atvaizdus žmonių. —
Berže — pavargusį karcivį,
Našlaitę — rūbuos drebulės.
Ir nelaimingą
Pušį kreivą
Tik jie suprast, užjaust galės.
Matyti, todėl,
Pušelei mirus,
Kaip sesę neša eiguliai
Nogyvą, sausą ją iš girios
Ir tyčiai stafo pakelėj,
Kad savo liūdesį atošus,
Ji žvelgtų paminklu į mus.
Ir kad belapis, šaltas grožis
Praeiviams virpintų jausmus.

Šilų pilis

arba ką kalbėjo girininkas V. Igaunis

Pasaulis kinta. Aš gi trokštu,
Kad viskas liktų kaip yra
Šilų pily,
Kur eglių bokštais
Legendas saugo mums giria.
Kur,
Kada debesys skandina
Raudoną saulę ežeruos,
Pašvaistės primena, kaip gynė
Mus girios šimtmečių karuos
Nuo atėjūnų ir nuo ponų.
Kaip, degant kaimams Lietuvos,
Miškuos artojai rado duoną
Ir žalią stogą virš galvos.
Giria...
Man ją išsaugot noris
Kaip rūtų daržą, kurs —
Šalia,
Dainuojant dabarčiai motorais —
Gaivintų tėviškę tyla.
Kvėpėtų pušimis sakuotom,
Nuplautų nuovargį vėsa
Ir džiaugsmą metųiais matuotų
Sūnų,
Anūkų žirdyse.

Akimirkos

Paukščiai skrydžiui į nežinią keliasi.
Šaltis rudina beržus giraitėjo.
Laikas... Reikia žvėrių takeliais
Man ir dainai į rudenį eiti.
O labai dar norėtusi grįžti
Į pavasariais tryškusių žalumą,
Degt, žydėt kaip tam putinui ryškiai.
Bet, žinau, — nega'iu. Ir negalima
Nei žmonėms, nei miškams
Kaip plokštelės,
To, kas buvo, atsukti iš naujo.
Supas tuopos, nuo šerkšno pabalusios,
Lapų žiežirbom smelkias į kraują.
Laikas kelia akimirkoms kainą.
Skaudžiai siekt nepasiekiamo norisi.
Žvėrių pėdsakais eina į dainą
Bobų vasaros
Tyras minoras.